

Calamnius-suvun arkisto Oulun maakunta-arkistossa
yksityisarkistona ja elämän kuvaajana

Oulun yliopisto

Historiatieteet

Pro gradu - tutkielma

Käsikirjoitus

19.3.2016

Petra Pallari

Sisältö

Historiallinen tausta	3
Calamniukset ja muuttuva Suomi	3
Arkistot.....	5
Tutkimustilanne	6
Tutkimustehtävä	7
Lähteet ja menetelmät.....	9
1. Calamnius -suvun arkisto yksityisarkistona	12
1.1 Yleistä arkistoista	12
1.1.1 Arkistot ja käsitteet	12
1.1.2 Järjestämisperiaatteet.....	14
1.1.3 Yksityisarkistojen säilytys arkistolaitoksessa.....	16
1.2 Arkistojen sisältö	17
1.2.1 Pieniä ja suuria arkistoja	17
1.2.2 Kirjeenvaihto.....	21
1.3 Arkistojen sisällön analyysiä.....	24
1.3.1 Säilynyt ja hävinnyt aineisto.....	24
1.3.2 Arkiston kertomaa	27
1.3.3 Tyypillinen henkilöarkisto.....	29
2. Ihmissuhteet arkistojen valossa	32
2.1 Ilmari ja ristiriidat muiden sisarusten kanssa.....	32
2.2 Wäinön kaksi erilaista avioliittoa.....	39
2.3 Romanttinen rakkaus	47
3. Yhteiskunnallisia teemoja arkielämässä.....	53
3.1 Kielen muutos.....	53
3.2 Tärkeä koulunkäynti	58
3.3 Sota-ajan tuntemuksia	65
Loppulause.....	70
Lähteet ja tutkimuskirjallisuus	72
Liitteet	79

Historiallinen tausta

Calamniukset ja muuttuva Suomi

Tutkimukseni Calamniukset elivät aikana, jolloin Suomi kehittyi niin yhteiskunnallisesti, kansallisesti kuin kulttuurisesti. Kaupungit alkoivat kehittyä, hallinto kasvoi ja kehittyi ja yhä useampi pääsi kouluttautumaan. Samalla kulttuurin saralla tapahtui suuria asioita; suomen kieltä alettiin kehittää, kiinnostus suomalaiseen kulttuuriin nousi ja 1800-luvun lopulla alkoi suomalaisen taiteen kultakausi.¹

Esittelen seuraavaksi ne Calamnius-suvun jäsenet, joiden arkistoja olen tutkimuksessani käyttänyt. Tiedot on saatu Calamnius- sukuseura ry:n sukutukijoiden keräämistä tiedoista, jotka on koottu yhteen sukutauluiksi. Taulut löytyvät sukuseuran kotisivuilta. Luettelo, josta löytyvät myös muut perheenjäsenet, on liitteessä 1.

Tutkimukseni kattaa yhteensä neljä sukupolvea. Vanhinta sukupolvea edustaa Carl Gabriel (1790), joka toimi vuodesta 1848 llin kirkkoherrana. Hänellä oli vaimonsa Sofia Siniuksen kanssa 12 lasta, joista kaksi kuoli lapsena.² Seuraavaan sukupolveen kuuluvat Fredrik Wilhelm, Johan Wiktor, August Benjamin sekä Hilda ja Olivia.

Fredrik Wilhelm (s. 1826) toimi Kajaanin ala-alkeskoulun rehtorina ja oli mukana perustamassa Oulun ruotsinkielistä tyttökoulua. Hänellä oli kaksi lasta. Johan Wiktor (s. 1838) oli naimaton. Hän oli Kuopion tuomirovasti vuodesta 1885 ja toimi valtiopäivämiehenä. Hän myös käänsi antiikin filosofien tekstejä. August Benjamin (s. 1834) oli Suomussalmen kirkkoherra vuodesta 1877. Hän avioitui Cecilia Lundahlin kanssa ja heillä oli kahdeksan lasta. Olivia (s. 1844) ja Hilda (s. 1846) elivät hekin naimattomina ja kuolivat iäkkäinä Oulussa.³

¹ Ks. esim Suomen kulttuurihistoria 2. Tunne ja tieto. Toim. Laura Kolbe.

² Sukutaulu 1239.

³ Sukutaulut 1239 ja 1242.

August Benjaminin ja Cecilian lapsista Wäinö (s. 1870) oli ammatiltaan maanmittausinsinööri. Hänellä oli kolme lasta ensimmäisestä avioliitostaan Alli Sandbergin ja kaksi lasta seuraavasta liitosta sairaanhoitaja Helny Aejmelaeksen kanssa. Rurik (s. 1872) toimi muun muassa Piippolan ja Evijärven kirkkoherrana. Hän oli naimisissa Eva Castrénin kanssa ja heillä oli adoptiopoika. Koko perhe oli kuitenkin heikko terveydeltään ja he kuolivat kaikki 1920-luvulla. Ilmari Kianto (s. 1874) on tunnettu kirjailija. Hän aikoi ensin upseeriksi, mutta kyllästyi armeijaan. Hänellä oli 12 lasta, sekä avioliitoissa että niiden ulkopuolella syntyneitä. Saimi (s. 1876) toimi postivirkailijana ja oli naimisissa.⁴

Nuorinta sukupolvea edustavat Wäinön lapsista Reino, Sirkka ja Atte. Reino (s. 1904) toimi keskusrikospoliisin toimistopäällikkönä. Hän aloitti sukunimenvaihdosprosessin Calamniuksesta Kalajoeksi 1930-luvun puolivälissä. Atte (s. 1914) oli kirjailija ja sanomalehtimies. Hän perusti aikakauslehti Kaltion ja kirjoitti muun muassa pakinoita nimimerkillä Panu. Hän oli myös kamarineuvos sekä Oulun yliopiston humanistisen tiedekunnan kunniatohtori. Sirkka (s. 1916) puolestaan toimi kirjeenvaihtajana Toppila Oy:ssä.⁵

Calamniukset olivat vanhaa pappissukua ja pappienkin asema ja tehtävät yhteiskunnassa muuttuivat 1800- ja 1900-luvun kuluessa. Kiskosta tuli vähitellen uskonnolliseen tehtävään keskittyvä instituutio ja sen aiempi yhteiskuntaa hallitseva rooli väistyi. Tästä oli seurauksena se, että säätyläispoikien määrä teologian opiskelijoissa väheni. 1840-luvulla määrä oli ollut noin 40 prosenttia ja 1870-luvulla se oli enää alle 10 prosenttia. Vaikutuksensa oli myös yhteiskunnan kehittymisellä, joka mahdollisti uusia urapolkuja. Uuden kansanedustusjärjestelmän seurauksena papisto menetti säätyvaltiopäivien aikaisen asemansa yhtenä säätyinä. Näin papiston yhteiskunnallinen asema pienentyi ja vähitellen siitä tulikin kutsumusammatti, joka ei enää tarjonnut aikaisempaa mahdollisuutta yhteiskunnalliseen nousuun.⁶

⁴ Sukutaulut 1250, 1251, 1255 ja 1256.

⁵ Sukutaulu 1250.

⁶ Murtorinne 1992 & 1995, 233-234 & 23, 48.

Koulutuksen tultua mahdolliseksi yhä useammalle, alkoivat luokka- ja säätyerot hämärtyä 1800-luvun lopulla ja erityisesti Suomen itsenäistymisen jälkeen. Samalla katosi myös kielen ja säädyn yhteys. 1870-luvulta lähtien ylä- ja keski-luokan naisille avautui pääsy yliopistoon. Samaan aikaan näiden luokkien naimattomille naisille alkoi avautua työpaikkoja oppilaitoksissa sekä eri virastoissa, kuten pankeissa ja posteissa. Myöhemmin myös sairaanhoitajasta tuli sopiva ammatti.⁷

Calamniusten suvussa tämä yhteiskunnallinen kehitys näkyy hyvin. Vähitellen suvun naiset alkoivat kouluttautua ja käydä töissä. Papin ammatin suosiokin heikkeni ajan myötä, sillä esimerkiksi Wäinön pojista kumpikaan ei sille uralle lähtenyt.

Arkistot

Suomen ensimmäiset arkistot syntyivät katolisen kirkon piirissä keskiajalla. Suurin osa vanhimmista arkistoista on kuitenkin tuhoutunut. Hallinnon kehityksessä kasvoivat myös arkistot, näin tapahtui erityisesti Suomen saatua autonomisen aseman. Nykyisen Kansallisarkiston juuret ovat autonomian alussa perustetussa Senaatin arkistossa. Tutkijat pääsivät Senaatin arkistoon vuodesta 1859 lähtien. Myöhemmin sen nimi muutettiin Valtionarkistoksi.⁸

Valtionarkiston ensimmäinen johtosääntö julkaistiin 1882. Sen mukaan Valtionarkiston tehtävänä oli säilyttää asiakirjoja, jotka ovat tarpeellisia muun muassa historiallisia tutkimuksia varten. Ensimmäinen maakunta-arkisto perustettiin Hämeenlinnaan vuonna 1927. Oulun maakunta-arkisto perustettiin vuonna 1932. Ensimmäinen arkistolaki säädettiin 1939, ja se antoi Valtioarkistolle valtuudet valvoa kuntien ja valtion arkistotoimea. Nykyinen arkistolaki on vuodelta 1994, jonka myötä Valtionarkiston nimi muutettiin Kansallisarkistoksi.⁹

⁷ Korhonen 2003, 209, 216.

⁸ Lybeck et al 2006, 171–172.

⁹ Myllyniemi 1994, 9-11.

Arkistolaitoksen tehtäviin kuuluu tutkimuksen edistäminen, arkistotoimen ohjaaminen ja kehittäminen sekä kulttuuriperinnöltään arvokkaiden asiakirjojen säilyttäminen. Maakunta-arkistot huolehtivat oman toimintapiirinsä arkistotoimesta ja toimivat alueensa keskusarkistoina.¹⁰

Tutkimustilanne

Huolimatta Calamnius – sukuseura ry:n suhteellisen vilkkaasta toiminnasta ja innokkaasta sukutietojen keräilystä, Calamniuksista ei ole kirjoitettu minkäänlaista sukuhistoriaa. Ilmari Kiannosta on julkaistu elämäkertoja ja muistelmia sekä hänen itsensä että muiden toimesta. Nämä teokset toimivat lisämateriaalina muun muassa sisarussuhteiden tulkinnassa. Johan Wiktor Calamniuksesta on kirjoitettu opinnäytetyö koskien hänen toimintaansa arkeologian alalla.¹¹

Perustietoja arkistoista ja esimerkiksi niiden järjestämisestä antaa Arkistolaitoksen julkaisema *Arkistot yhteiskunnan toimiva muisti. Asiakirjahallinnon ja arkistotoimen oppikirja* (2006). Tutkimuksia, jotka käsittelisivät henkilöarkistoja, ei ole löytynyt. Historiantutkimuksen lähteinä henkilöarkistoja toki käytetään paljon, mutta nimenomaan arkistollisista lähtökohdista tutkimusta ei ole Suomessa juurikaan tehty.

PIRJO KAIHOVAARA on kuitenkin kirjoittanut artikkelin *Henkilöarkistot – muistoja vai dokumentteja?* joka on ilmestynyt julkaisussa *Elämää arkistossa: Kansan arkisto 60 vuotta* (2005). Paljon hyödyllistä tietoa löytyy myös Arkistolaitoksen kotisivuilta. Kirjeiden kanssa työskentelyssä suurena apuna on MAARIT LESKELÄ-KÄRJEN, ANU LAHTISEN ja KIRSI VAINIO-KORHOSEN toimitama teos *Kirjeet ja historiantutkimus* (2011), joka antaa tärkeää tietoa kirjeiden tulkinnassa huomioon otettavista seikoista.

Hieman samankaltaista tutkimusta, jossa päälähteenä ovat kirjeet, on tehnyt HELI LOMU historian pro gradu – tutkielmassaan *Toisten hyöäksi ja parhaaksi:*

¹⁰ Lybeck et al 2006, 175.

¹¹ Pääkkönen Irmeli 2008, J.V. *Calamniuksen toiminta arkeologian alalla.*

lestadiolaisen papin rouvan Jenny Virkkulan elämä (1860 - 1896) (2013). J. V Snellmanin ja hänen vaimonsa kirjeenvaihtoa ja suhdetta on puolestaan tutkinut REETTA EIRANEN pro gradu - tutkielmassaan *Ihanteen varjossa. Jeanette Snellman ja filosofin vaatimukset* (2012). Maarit Leskelä-Kärki on tutkinut sisarusuhteita kirjeiden valossa teoksessaan *Kirjoittaen maailmassa. Krohnin sisaret ja kirjallinen elämä* (2006).

Henkilöhistoriallista tutkimusta tarkastellaan HEINI HAKOSALON, SEIJA JALAGININ, MARIANNE JUNILAN sekä HEIDI KURVISEN toimittamassa teoksessa *Historiallinen elämä. Biografia ja historiantutkimus* (2014). ANJA KERVANTO-NEVANLINNAN ja LAURA KOLBEN toimittama *Suomen kulttuurihistoria 3. Oma maa ja maailma* kertoo monipuolisesti Suomen kulttuurihistoriasta. Teoksesta löytyy hyödyllistä tietoa erityisesti kielikysymykseen liittyen.

Kieltä ja identiteettiä ruotsinkielisten näkökulmasta perhearkistoa lähteenä käyttäen käsitellään HANNA ELOMAAN tutkimuksessa *Idylliä etsimässä. Identifikaatiot ja itseymmärrys tammisaarelaisessa sivistyneistöperheessä 1880-luvulta 1930-luvulle* (2006).

Koulutuksen historiasta kertovat seikkaperäisesti JUSSI HANSKAN ja KIRSI VAINIO-KORHOSEN toimittama *Huoneentaulun maailma. Kasvatus ja koulutus Suomessa keskiajalta 1860-luvulle* sekä ANJA HEIKKISEN ja PIRKKKO LEINONEN-KAUKIAISEN toimittama *Valistus ja koulunpenkki. Kasvatus ja koulutus Suomessa 1860-luvulta 1960-luvulle*. SONJA HAGELSTAMIN artikkelit teoksissa *Kirjeet ja historiantutkimus* sekä *Ihminen sodassa* keskittyvät kirjeenvaihtoon sota-aikana ja tuovat siten arvokasta tietoa.

Tutkimustehtävä

Tutkin työssäni Calamnius- suvun arkistoa. Tutkimuksessa on kaksi näkökulmaa, arkistollinen ja historiallinen. Tutkimustehtävät ovat seuraavanlaiset:

1. Calamnius- suvun arkisto yksityisarkistona

2. Arkisto suvun jäsenten elämän kuvaajana

Tarkoituksena on siis tarkastella suvun arkistoa ensin arkistollisesta näkökulmasta. Minkälainen se on yksityisarkistona, tarkemmin sanottuna henkilöarkistona? Minkälaista aineistoa on säilynyt ja miksi? Mitä aineisto kertoo ja toisaalta ei kerro? Teen myös vertailua muihin samantyyppisiin Oulun maakunta-arkistossa säilytettäviin arkistoihin ja tarkastelen millaisena Calamnius-suvun arkistot näyttävät niihin verrattuna.

Tutkimukseni näkökulmana ja lähtökohtana ovat tunteet, joiden kautta tarkastelen ihmissuhteita sekä suhtautumista erilaisiin tapahtumiin elämässä. Millaisina ihmissuhteet näyttävät? Miten suhtauduttiin kieleen ja opiskeluun? Minkälaisia tunteita sota-aika herätti?

Sekä mikrohistorian että tunteiden historian tutkimus on 2000-luvulla saanut suosiota ja noussut voimakkaasti esiin.¹² Lisäksi uuden yksityisarkistolain¹³ suunnittelun myötä yksityisarkistot ovat myös ajankohtaisia. Calamnius-suku puolestaan oli sivistyssuku ja näin ollen se voidaan nähdä merkittävänä osana pohjoisen Suomen historiaa.

Aikaraja on 1800-luvun alusta sotavuosiin 1939–1945, painottuen kuitenkin 1800- ja 1900-lukujen taitteeseen. Tarkoituksena ei ole käydä läpi kaikkien suvun jäsenten elämää yksityiskohtaisesti tai kirjoittaa täydellistä sukuhistoriaa, vaan nostaa esiin tiettyjä kirjeissä näkyviä keskeisiä teemoja.

Tutkimus koostuu kolmesta pääluvusta, jotka on jaoteltu temaattisesti. Käsitteilyjärjestys päälukujen sisällä on teemoittainen. Ensimmäinen pääluku käsittelee arkistollisia seikkoja. Ensin käydään läpi yleisiä asioita yksityisarkistoista, esimerkiksi niiden järjestämisperiaatteet sekä arkistolaitoksen käytänteet koskien yksityisarkistoja. Sen jälkeen keskityn Calamnius-suvun arkiston tarkempaan käsittelyyn. Käyn läpi kunkin arkiston sisällön, jonka jälkeen alkaa sisällön analysointi.

¹² Ks. esim. Plamper, Jan 2015: The history of emotions. An introduction.

¹³ Yksityisarkistolakityöryhmän muistio 23.1.2015.

Toinen pääluku käsittelee ihmissuhteita. Nostan esiin muun muassa Ilmari Kiannon ja tämän sisarusten väliset ristiriidat, jotka näyttäytyvät aineistossa erityisesti vanhempien Kultahää-albumin ympärillä käydyssä keskustelussa. Tarkastelen myös Wäinön kahta avioliittoa ja niiden erilaisuutta. Luvun aiheena on lisäksi rakkaus ja sen kuvaukset. Tässä lähteinä ovat naimattomana eläneen Olivian saama rakkauskirje, Atte Kalajoen päiväkirjat sekä yksittäiset aviopuolisoiden toisilleen lähettämät kirjeet.

Kolmannessa pääluvussa tutkin erilaisia arkielämään liittyviä asioita tunteiden näkökulmasta. Tarkastelen kieliasiaa, joka näkyy kirjeissä myös aivan konkreettisesti. Esiin nousevat myös koulukäynti- ja opiskeluasiat sekä sota-ajan tunteukset.

Lähteet ja menetelmät

Käytän lähteenäni Oulun maakunta-arkistossa säilytettävää Calamniana- kokonaisuutta, joka sisältää viidentoista Calamnius- sukuun kuuluneen henkilön arkistot. Näin ollen tutkimus kattaa yhteensä neljä sukupolvea. Suvun jäseniä tulee luonnollisesti esille enemmän kuin vain arkistonmuodostajat.

Calamnius-suvun jäsenten arkistot löytyy myös muualta. Suomalaisen kirjallisuuden seuran kirjallisuusarkistossa on runsaasti Calamnius -suvun aineistoa, hieman yli kuusi ja puoli hyllymetriä, joista kirjeitä on arviolta kolmasosa.¹⁴ Tämä aineisto olisi erittäin hyvä lisä tutkimukseen, mutta sen myötä työmäärä kasvaisi liian suureksi. Kuitenkin, koska lähestymisnäkökulmana ovat tunteet, ei aineiston määrällä sinänsä ole kovin suurta merkitystä. Toki muu aineisto tulee ottaa huomioon, mutta tunteiden tarkasteleminen onnistuu pienemmälläkin aineistomäärällä.

Suurena apuna sukulaisuussuhteiden selvittämisessä on ollut Calamnius- sukuseura ry:n kotisivuilta löytyvät sukutaulut, joita sukuseuran sukututkijat ovat koonneet. Ne sisältävät vaihtelevan määrän tietoja, kuitenkin useasti aina-

¹⁴ Kirjallisuusarkiston yleisluettelo. Henkilöarkistot.

kin syntymä- ja kuolinajan sekä mahdolliset avioliitot ja lapset. Ilman näiden sukutaulujen antamaa tietoa olisi Calamniusten arkistojen tutkiminen vaikeaa.

Lisäksi käytän tapahtumien selvittämisessä apuna Kansalliskirjaston Historiallista sanomalehtikirjastoa, josta tein hakuja henkilönimien perusteella. Sanomalehtiä on kuitenkin saatavilla digitoituina vain vuoteen 1910 asti. Ilmari Kiannon elämäkerrat ja muistelmat toimivat kirjeitä tukevana aineistona.

Tehdessä vertailua muihin henkilöarkistoihin lähteinä toimivat arkistolaitoksen Vakka- arkistotietokanta ja Astia -verkkopalvelu.

Tiedot Calamnius -suvun arkistojen järjestämisestä tulevat minulta itseltäni, sillä olen järjestänyt kaikki työssä käytetyt arkistot lukuun ottamatta suurinta osaa Atte Kalajoen ja Ilmari Kiannon arkistoista.

Arkistomateriaalia on kaiken kaikkiaan vajaa yhdeksän hyllymetriä, josta Atte Kalajoen arkiston osuus on yli kahdeksan hyllymetriä. Osa aineistosta on järjestämättä ja tämä järjestämätön aineisto ei ole mukana tässä tutkimuksessa. Kokonaisuudessaan materiaalia on 1800-luvun alusta aina 2000-luvulle asti. Ensimmäisessä luvussa tarkastelen koko tätä aineistoa, mutta historiallisia seikkoja tutkiessa kutistuu aineisto alle yhden hyllymetrin jo pelkästään aikarajauksen vuoksi.

Suurin osa käyttämästäni materiaalista on kirjeitä, joita on noin 700 kappaletta. Tutkimuksessa keskitytään pääsääntöisesti perheenjäsenten toisilleen lähettämiin kirjeisiin, joita suurin osa kirjeistä onkin. Kirjeiden lisäksi käytän lähteenä Aten päiväkirjoja ja koulutodistuksia. Kirjeiden ja päiväkirjojen tutkimuksessa täytyy ottaa huomioon muutamia seikkoja.

Kirjeet ovat aikaan ja paikkaan sidottuja, ne kertovat kirjoittajan sen hetkisistä tuntemuksista. Kirje on kommunikointiväline ja syntyy aina jonkin tarpeen seurauksena, se ei siis ole tarkoitettu vain kirjoittajalle itselleen kuten esimerkiksi päiväkirjat. Yksittäinen kirje tulee nähdä osana kirjeiden kokonaisuutta ja niitä tutkittaessa täytyy myös pitää mielessä, että usein kirjeenvaihtoa säätelevät tie-

tyt sosiaaliset ohjenuorat. Kaikille ei voi kirjoittaa samalla tavoin. Muistettava on myös, että kirje on aina kirjoitettu vain yhden henkilön näkökulmasta ja että ihmiset usein haluavat esittää asiat itselleen edullisesti. Pohdittava on lisäksi eettisyys- näkökulmaa, miten toteutuu esimerkiksi tutkittavana olevien henkilöiden intymiteettisuoja.¹⁵

Eettisyys- näkökulma on mielenkiintoinen kysymys. Omassa aineistossani tulee esille arkaluontoisiakin asioita. Millä tavoin näitä asioita tulisi käsitellä? Ja miten tulisi toimia, jos kirjeen lopussa pyydetään olemaan näyttämättä kirjettä kenellekään? Kirjeiden kirjoittajien mielipiteitä heidän kirjeidensä käytöstä ei tietenkään voi saada selville. Jälkipolvet ovat kuitenkin luultavasti käyneet aineistot läpi ennen niiden luovuttamista arkistoon, jossa ne ovat julkisia asiakirjoja ja vapaasti kaikkien nähtävissä. Jos aineistossa ei heidän mielestään ole mitään salattavaa, voi tutkijakin käsitellä haluamiaan asioita, tietenkin hienotunteisuutta noudattaen.

Päiväkirja, kirjeen sukulainen, on yksityinen kronologisesti etenevä muistikirja, johon kirjoitetaan omia tunteita, ajatuksia ja tapahtumia. Yleensä päiväkirjaa ei ole tarkoitettu muiden luettavaksi, mutta toisaalta ne harvoin ovat täysin salaisia, sillä päiväkirjan kirjoittaminen on usein myös muiden tiedossa. Päiväkirjan kirjoittamiseen on useita syitä. Se voi sisältää esimerkiksi muistiinpanoja tulevaisuuden varalle, se voi olla luonnosvihko, tapahtuminen kirjaamispaikka tai apu omien ajatusten jäsentämisessä. Kirjeen tavoin päiväkirja on itsekommunikaatiota ja sen kirjoitusta ohjaavat erilaiset konventiot.¹⁶

¹⁵ Leskelä-Kärki & Lahtinen & Vainio-Korhonen & Vehkalahti 2011, 19–24.

¹⁶ Votka 2005, 16, 69, 75.

1. Calamnius -suvun arkisto yksityisarkistona

1.1 Yleistä arkistoista

1.1.1 Arkistot ja käsitteet

Arkistolaitoksen tehtävänä on varmistaa kansalliseen kulttuuriperintöön kuuluvien asiakirjojen säilyminen ja niiden käytettävyyys, edistää tutkimusta sekä ohjata, kehittää ja tutkia arkistointia.¹⁷

Arkistolaitos toimii opetus- ja kulttuuriministeriön alaisuudessa. Se jakaantuu Kansallisarkistoon, joka johtaa arkistolaitoksen hallintoa, toimintaa ja kehittämistä. Saamelaisarkisto on osa Kansallisarkistoa, jonka alaisuudessa seitsemän maakunta-arkistoa puolestaan toimivat. Arkistolaitos ottaa vastaan ja säilyttää viranomaisten pysyvästi säilytettävän arkistoaineiston. Lisäksi se hankkii ja säilyttää yksityisarkistoja, jotka ovat tutkimuksellisesti ja yhteiskunnallisesti merkittäviä¹⁸

Arkistoaineistoa on arkistolaitoksessa noin 200 hyllykilometriä, josta yksityisarkistoja on noin 20 hyllykilometriä.¹⁹ Yksityisarkistoja säilyttävät monet muutkin organisaatiot. Yksityisarkistoja löytyy esimerkiksi kuntien, seurakuntien, yliopistojen, museoiden ja yritysten arkistoista. Niitä on myös yksityisten henkilöiden hallussa. Lisäksi on 11 valtionapua saavaa yksityistä keskusarkistoa, muun muassa Suomalaisen kirjallisuuden seura, Suomen elinkeinoelämän keskusarkisto sekä Kansan arkisto.²⁰

¹⁷ Arkistolaki 23.9.1994/831, § 4.

¹⁸ Arkistolaitoksen kotisivut. Arkistolaitos.

¹⁹ Yksityisarkistolakityöryhmän muistio 23.1.2015, 7.

²⁰ Lybeck et al 2006, 94–100; Yksityisarkistolakityöryhmän muistio 23.1.2015, 5.

Oulun maakunta-arkiston yksityisarkistoaineisto koostuu noin 2500 arkistonmuodostajasta.²¹

Arkistoaineisto jaetaan perinteisesti viranomais- ja yksityisarkistoihin. Viranomaisarkisto tarkoittaa nimensä mukaisesti arkistoa, joka on syntynyt viranomaisen toiminnan tuloksena. Yksityisarkistolla puolestaan tarkoitetaan sekä yksityisen yhteisön, esimerkiksi yrityksen tai järjestön, että yksityisen henkilön toiminnasta syntynyttä asiakirjakokonaisuutta.²² Yksityishenkilöiden arkistoja kutsutaan usein henkilöarkistoiksi. Tätä käsitettä käytetään jatkossa tässä tutkimuksessa täsmennyksenä sille, että kyseessä ovat nimenomaan yksityisten henkilöiden arkistot.

Käsitteellä arkisto on kolme eri merkitystä. Sillä voidaan tarkoittaa arkistohuonetta eli tilaa, jossa asiakirjoja säilytetään, organisaatiota, joka säilyttää arkistoja sekä organisaation tai yksityisen henkilön toiminnasta syntynyttä asiakirjojen kokonaisuutta.²³ Tässä tutkimuksessa arkistolla tarkoitetaan luonnollisesti yksityishenkilön asiakirjakokonaisuutta.

Asiakirja on organisaation tehtävien hoitamisen tai yksityishenkilön toiminnan tuloksena syntyvä tai saapuva tieto. Inventoinnilla tarkoitetaan arkiston läpikäymistä ennen sen varsinaista järjestämistä rakenteen ja sisällön selvittämiseksi. Seulonta tähtää asiakirjojen määrän supistamiseen eli tarpeettomien asiakirjojen hävittämiseen. Kuvailu tarkoittaa aineiston sisällön kuvausta.²⁴

Järjestettäessä aineisto jaetaan sarjoihin, mahdollisesti vielä alasarjoihin ja niiden alla oleviin arkistoyksiköihin. Sarja on esimerkiksi sisällöltään samankaltaisten arkistoyksiköiden kokonaisuus.²⁵ Esimerkiksi pääsarjana on kirjeenvaihto, jonka yhtenä alasarjana on saapuneet kirjeet. Tämän alasarjan alle on puolestaan järjestetty saapuneet kirjeet niiden lähettäjän mukaan, jolloin yhden kirjoittajan kirjeet muodostavat arkistoyksikön.

²¹ Arkistolaitoksen kotisivut. Arkistolaitoksen aineistot.

²² Arkistowiki.

²³ Arkistowiki.

²⁴ Arkistowiki.

²⁵ Lybeck et al 2006, 258, 264.

1.1.2 Järjestämisperiaatteet

Henkilöarkistojen järjestäminen eroaa osaksi viranomaisten ja esimerkiksi järjestöjen arkistojen järjestämisestä. Jälkimmäisten arkistonmuodostuksessa voi yleensä havaita jonkinlaista systematiikkaa. Yksityishenkilöiden arkistonmuodostus on yleensä hyvin epäjärjestelmällistä. Arkistonmuodostajaan tutustuminen esimerkiksi elämäkertojen ja arkiston luovuttajan avulla on erittäin tärkeää.²⁶

Mikäli arkistossa ei ole havaittavissa arkistonmuodostajan itsensä luomaa käytökelpoista järjestystä, järjestetään asiakirjat seuraavan kaavan mukaan:

I Biographica

II Kirjeenvaihto

Saapuneet kirjeet

Kirjekonseptit ja/tai toisteet

III Konseptit

Puheet, esitelmät

Artikkelit, muut käsikirjoitukset

Muistiinpanot

Päiväkirjat

IV Toiminta-asiakirjat

Pää-, sivu- ja luottamustoimiin sekä harrastuksiin liittyvä aineisto

V Lehtileikkeet ja painotuotteet

VI Valokuvat

VII Toiset arkistonmuodostajat²⁷

²⁶ Lybeck et al 2006, 138–139.

²⁷ Henkilöarkistojen järjestäminen. Kansallisarkiston yksityisarkistoyksikön suositus 8.1.1996.

Arkiston järjestämisen ensimmäinen vaihe on arkistonmuodostajaan tutustuminen. Sen jälkeen tapahtuu inventointi, jossa käydään arkiston sisältö läpi pääpiirteissään, tosin henkilöarkistojen kohdalla se voi tarkoittaa asiakirjojen läpikäymistä yksitellen, jotta tunnistetaan esimerkiksi toisten arkistonmuodostajien aineisto. Asiakirjoista poistetaan kaikki paperia tuhoavat esineet, kuten paperiliittimet ja muovit. Asiakirjat oiotaan ja laitetaan vaippalehtien väliin. Aineisto jaetaan sarjoihin ja arkistoyksiköihin ja lopuksi koteloidaan.²⁸

Tärkeää on pitää huoli asiakirjojen välisistä yhteyksistä. Esimerkiksi muistilappujen informaatioarvo katoaa, mikäli ne joutuvat erilleen alkuperäisestä yhteydestään.²⁹ Henkilöarkistoja seulottaessa tulisi olla varovainen ja se pitäisi aina tehdä tapauskohtaisesti. Tärkeää on ottaa huomioon se, miten hyvin asiakirjat kuvastavat henkilön ajatuksia ja maailmankuvaa. Yleisenä ohjeena kuitenkin on, että esimerkiksi tositteet, mainokset ja kutsut seulotaan.³⁰

Calamnius -suvun arkistot on järjestetty noudattaen pääpiirteittäin edellä mainittua kaavaa. Kirjeet on järjestetty lähettäjän mukaan, mikäli kirjeiden lähettäjä on saatu selville. Uusia arkistoja on muodostettu silloin, kun uuden arkistonmuodostajan aineistoa on katsottu olevan tarpeeksi paljon. Muussa tapauksessa asiakirjat on järjestetty esimerkiksi sarjan Muille saapuneet kirjeet alle. Aineisto on ollut alun perin sekaisin pahvilaatikoissa ja kansioissa, mikä on tyypillistä arkistoon luovutetuille henkilöarkistoille.

Calamniusten arkistot on järjestetty hyvin yksityiskohtaisesti käymällä jokainen asiakirja erikseen läpi. Arkistolaitoksen vähenevien resurssien vuoksi näin ei voida tulevaisuudessa toimia, jos halutaan saada aineistoa nopeasti asiakkaiden käyttöön. Uusi kuvailu- ja järjestämispolitiikka lähtee siitä, että kaikkea aineistoa ei enää järjestetä samalla tavalla. Esimerkiksi inventointitasolla järjestettävässä arkistoa käsitellään mahdollisimman vähän. Asiakirjoja ei käydä läpi yksitellen, vaan vain silmäillen. Jos asiakirjat ovat pahvilaatikossa, ne jätetään siihen

²⁸ Henkilöarkistojen järjestäminen. Kansallisarkiston yksityisarkistoyksikön suositus 8.1.1996.

²⁹ Lybeck et al 2006, 139.

³⁰ Yksityisarkistojen seulontaohje 2011.

eikä siirretä arkistokoteloihin. Tämä aiheuttaa tietenkin kysymyksiä asiakirjojen säilyvyyden ja toisaalta myös käytettävyyden suhteen.³¹

1.1.3 Yksityisarkistojen säilytys arkistolaitoksessa

Kansallisarkistossa säilytetään ensisijaisesti valtakunnallisesti merkittäviä yksityisarkistoja, esimerkiksi johtavien poliitikkojen ja virkamiesten sekä eri sektoreilla vaikuttavien perheiden arkistoja. Maakunta-arkistot puolestaan säilyttävät ja hankkivat paikallisesti merkittävien henkilöiden arkistoja.³²

Arkistonluovuttajan kanssa tehdään luovutus sopimus, jossa määritellään luovutuksen ehdot ja käyttörajoitukset. Aineistoa otetaan vastaan vain, mikäli siitä on etukäteen sovittu. Toivottavaa olisi, että luovuttaja osallistuisi aineiston kuntoon laittamiseen arkistolaitoksen rajallisten resurssien vuoksi.³³

Arkistolaitoksen yksityisarkistostrategian 2007–2015 päämäärinä on kattava, tasa-
puolinen ja riittävä hankintapolitiikka, yhteistyö muiden yksityisarkistoja säilyttävien tahojen kanssa, yksityisarkistojen saavutettavuuden ja käytettävyyden kehittäminen Vakka – tietokannan sekä Valtakunnallisen yksityisarkistorekisterin avulla, linjaukset sähköisistä yksityisaineistoista sekä valtionapua saavien yksityisarkistojen toiminnan tukeminen. Strategiassa mainitaan jako Kansallisarkiston ja maakunta-arkistojen hankintapolitiikan välillä. Lisäksi tavoitteena on lisätä yksityisarkistojen saavutettavuutta digitoinnilla ja tiedottamalla niistä eri medioissa.³⁴

Arkistolaitokseen liittyvää lainsäädäntöä ollaan parhaillaan uudistamassa. Yksityisarkistolakityöryhmä haluaa koota yhteen yksityisiä arkistoja koskevat säädökset erilliseen yksityisarkistolakiin, sillä tämänhetkisessä laissa yksityisarkistoja ei ole otettu huomioon riittävän kattavasti. Työryhmä pitää yksityisar-

³¹ Näkökulmia arkistosta -blogi 8.11.2013 ja 13.6.2014.

³² Arkistolaitoksen kotisivut. Palvelut yksityisarkistojen luovuttajille.

³³ Arkistolaitoksen kotisivut. Palvelut yksityisarkistojen luovuttajille.

³⁴ Arkistolaitoksen yksityisarkistostrategia 2007-2015.

kistoja keskeisinä kulttuuriperinnön osina ja lainsäädännön uudistaminen vahvistaisi niiden asemaa. Myös yksityisarkistojen säilyttämiseen kohdennettujen varojen käyttöä halutaan tehostaa. Tavoitteena on lisäksi luoda hyvät edellytykset yksityisarkistoja säilyttävien tahojen yhteistyölle. Uuden arkistolainsäädännön on tarkoitus tulla voimaan vuonna 2016.³⁵

1.2 Arkistojen sisältö

Tässä alaluvussa käydään läpi kunkin arkiston sisältö³⁶ yksityiskohtaisesti ja sen jälkeen tarkastellaan kirjeenvaihtoa.

1.2.1 Pieniä ja suuria arkistoja

Carl Gabriel Calamniuksen arkisto sisältää aineistoa 0,08 hyllymetriä. *Käsikirjoitukset* - sarja sisältää saarnoja viideltä vuosikymmeneltä, laulujen sanoja ja nuotteja, sukuselvityksen ja omaelämäkerran, almanakkoja neljältä vuosikymmeneltä sekä Johan Wiktorin kirjoittaman tutkielman. Saapuneissa kirjeissä on kaksi kirjettä sisarilta ja yksi tyttäreltä.

Fredrik Wilhelmin arkisto on hyvin pieni, se sisältää vain kymmenen isältä ja yhden äidiltä tulleen kirjeen. Kaikki kirjeet ovat 1840-luvulta, jolloin Fredrik Wilhelm oli opiskelemassa³⁷.

Olivian arkistossa on neljä veljiltä saapunutta kirjettä, kirjeet äidiltä ja isältä sekä rakkauskirje vuodelta 1876, jonka allekirjoituksena lukee vain *Feedi*. Lisäksi arkistossa on runoja, almanakka ja saarna.

Hildan arkisto sisältää kaksi kirjettä Johan Wiktorilta, yhden kirjeen veljenpojalta, kirjeen ystävältä sekä yhden tunnistamattomalta lähettäjältä. Sarjassa *muut*

³⁵ Yksityisarkistolakityöryhmän muistio 23.1.2015.

³⁶ Arkistojen sisältö on kuvailtu alkuvuoden 2015 tilanteen mukaan. Nyt, syksyllä 2015, osa järjestämättömästä materiaalista on järjestetty.

³⁷ Sukutaulu 1240.

asiakirjat on todistus, hääkutsu, laulu, kalenteri sekä Johan Wiktorin lahjoittama uskonnollinen teos.

Johan Wiktorin arkisto on neljää edellistä selvästi isompi, 0,32 hyllymetriä. *Biographica*-sarja sisältää maisteripromootio-ohjelman, maisteridiplomin, yliopistoon hyväksymisvihon, valtakirjan tuomiorovastin virkaan, suosittelukirjeen, Calamnius- suvun sukupuun sekä veljen Oton almanakan. Sarjassa *saapuneet kirjeet* on sekä kirjeitä että sähköitä ja kortteja 50 yksikköä. Noin puolet on muille saapuneita asiakirjoja, tässä tapauksessa suvun eri jäsenten kirjeitä toisilleen. Loput kirjeet ja sähköit ovat joko Johan Wiktorille saapuneita tai hänen itsensä lähettämiä sukulaisille ja tuttaville. Sarja *saarnat* sisältää nimeensä mukaisesti saarnoja 1870 – ja 1880 luvuilta sekä sekalaisia uskonnollisia tekstejä.

Sarjassa *almanakat, muistiinpanot ja muut kirjoitukset* on almanakkoja 1850-, 1860- ja 1870 –luvuilta. Almanakoihin on kirjoitettu muun muassa merkintöjä säästä, rahanlainauksesta sekä saapuneista ja lähetetyistä kirjeistä. Muistikirjoissa on esimerkiksi muistiinpanoja teologian opiskeluun liittyen, kuvaus valtiopäivistä vuonna 1882 ja lista annetuista lainoista. Muistiinpanoja on opiskeluun liittyen kreikan kielestä, klassikkoteoksista ja – kirjailijoista. Muistiinpanoissa on myös tuomiokapitulin esityslistoja, referaatteja, kirjalista, elämäkerrallisia kirjoituksia ja viisi itse tehdyn lehden numeroa vuodelta 1963. Lisäksi sarjassa on sisaren ja veljen sekä tunnistamattomien henkilöiden muistikirjoja. Sarjasta löytyy myös käsikirjoituksia antiikin filosofien tekstien käännöksistä sekä useita runoja, joita ovat kirjoittaneet veljentyttäret. Sarja *talouskirjat, painotuotteet ja ohjeet* sisältää kaksi talouskirjaa vuosilta 1888-1890, Aristoteleen teoksen, Johan Wiktorin hautajaisilmoituksen sekä sekalaisia ohjeita, muun muassa Kuopion suomalaisen iltaseuran ohjeen. Lisäksi arkistossa on valokuva-albumi ja muutamia yksittäisiä valokuvia.

Johan Wiktorin arkisto sisältää paljon muille henkilöille kuuluvaa aineistoa. Tämä johtuu siitä, että arkisto on järjestetty ensimmäisenä eikä silloin ollut vielä selvyttä siitä, kuinka laajasti suvun eri jäsenten aineistoa todellisuudessa on.

Johan Wiktorin arkistossa on siis myös muiden tässä työssä esiintyvien arkistonmuodostajien aineistoa.

August Benjaminin arkisto on pieni, vain 0,02 hyllymetriä. Kirjeitä on kahdeksan yksikköä, perheenjäseniltä ja tuttavilta saapuneita. Lisäksi on almanakka vuodelta 1905 sekä runo.

Septimia Cecilian arkistossa on kirjeitä kahdeksan yksikköä, yksi siskolle saapunut kirje sekä lapsilta tulleita kirjeitä. Arkistossa on myös runoja ja almanakka vuodelta 1911.

Saimin arkisto sisältää viisi yksikköä kirjeitä perheenjäseniltä ja tuttavilta. Lisäksi arkistossa on Aina -siskon runoja.

Ilmarin arkistoja on kaksi I ja II arkisto, joissa on materiaalia yhteensä 0,04 hyllymetriä. I arkisto sisältää kirjeitä 14 yksikköä perheenjäseniltä ja tuttavilta, sekalaisia muistilappuja, runon, kirjoitelmia, valtakirja ja valokuvan. II arkistossa on muutamia saapuneita kirjeitä sekä kustannussopimus.

Rurikin aineistoa on 0,2 hyllymetriä, josta järjestettynä on 0,04 hyllymetriä. Järjestetty aineisto sisältää runon, almanakan sekä kaksi laskua. Saapuneita kirjeitä on 18 yksikköä, joista muille saapuneita on viisi yksikköä. Suurin osa kirjeistä on perheenjäseniltä.

Wäinön arkistoa on 0,24 hyllymetriä, josta järjestettynä on 0,1. Kirjeitä on 31 yksikköä, joista suurin osa on perheenjäseniltä. Sarja *työhön liittyvät asiakirjat* pitää sisällään työhön liittyviä kirjeitä, pöytäkirjoja ja jakokirjoja. Arkistossa on myös suuri määrä valokuvia, 48 arkistoyksikköä.

Helryn aineistoa on 0,14 hyllymetriä, josta järjestetty on 0,1. Saapuneita kirjeitä on 26 yksikköä. Lisäksi on talouskirja, joka kattaa vuodet 1937–1939 sekä Oulun Diakonissakodin ompeluseuran talouskirja, laskuja ja kuitteja. Kuten Wäinön arkistossa, on myös Helryn arkistossa suuri valokuvakokoelma, 55 yksikköä.

Sirkan arkiston laajuus on 0,02 hyllymetriä. Se sisältää seitsemän saapunutta kirjettä sekä partiolaisten jäsenkirjan.

Reinon arkisto on Sirkan arkiston tavoin hyvin pieni. Se sisältää vain kaksi kirjettä sekä koulutodistuksia ja kirjoitelman.

Atte Kalajoen aineistoa on 8,11 hyllymetriä, josta alle puolet, 3,25 hyllymetriä, on järjestetty. Suuren kokonaisuuden muodostaa kirjeenvaihto. Se on jaoteltu teemoittain Franzénin jalanjäljillä – matkaa koskevaan, perheenväliseen, yksityishenkilöiden kanssa käytyyn, sota-ajan, etunimeltä tunnistettujen lähettäjien sekä eri yhdistyksiltä ja oppilaitoksilta saapuneisiin kirjeisiin. Kirjeitä on yhteensä 858 arkistoyksikköä. Tämän lisäksi on Aten itsensä kirjoittamien kirjeiden toisteita.

Sarjassa *Artikkeli- ja lehtileikekokoelma* on Aten kirjoittamia artikkeleita eri lehtiin. *Oulun kirjailijat – kokonaisuus* – sarja sisältää tietoja Oulussa syntyneistä, toimineista ja vierailleista kirjailijoista aina 1940-luvulta vuoteen 2000. Päiväkirjoja on useita alkaen vuodesta 1932 päättyen vuoteen 1990. Joukossa on myös matkapäiväkirjoja.

Aihepiirien mukaan järjestetyt aineistot – sarjassa on muutamaaan Aten julkaisemaan kirjaan sekä Ilmari Kiantoon ja Oulunsaloon liittyvää materiaalia. *Käsikirjoitukset* sisältää Franzénia koskevia käsikirjoituksia ja esitelmiä. *Henkilökohtaiset asiakirjat* koostuu koulu- ja kurssitodistuksista, uraan, sotaan ja asumiseen sekä merkkipäiviin ja tunnustuksiin liittyvistä asiakirjoista. Sarja *muistikirjat* pitää sisällään koulunkäyntiin, yliopisto-opintoihin sekä opettamiseen liittyviä muistikirjoja. Lisäksi on almanakkoja vuosilta 1938–1939, ja 1948 sekä vuoden 1938 tilikirja. Toiseen almanakkaan on kirjoitettu merkintöjä joka päivälle. *Lehdet ja lehtileikkeet* sisältää muun muassa kirjeenvaihtoon liittyviä lehtileikkeitä sekä lehtileikekirjoja. Valokuvia on 27 arkistoyksikköä.

Atte Kalajoen arkisto on siis huomattavasti suurempi kuin yksikään muista Calamnius – suvun arkistoista. Toiseksi suurin arkisto on Johan Wiktorilla. Muiden arkistot koostuvat valtaosin vain muutamista senttimetreistä. Naisille kuuluu viidestätoista arkistosta kuusi.

1.2.2 Kirjeenvaihto

1800 – ja 1900 – luvuille tyypillinen kirjeenvaihto oli henkilökohtaista ja yksityistä.³⁸ Kirjeet eivät sisällä ”totuutta” kirjoittajan elämästä tai persoonasta, vaan ne ovat enemmänkin jälkiä ja heijastuksia. Kirjeet ovat sekä faktaa että fiktiota. Ne eivät avaa suoraa tietä kirjoittajien ajatuksiin, perusteellinen lukeminen, kontekstualisointi, paikantaminen ja arvioiminen on tärkeää. Vain harvoin on kirjeenvaihto säilynyt kokonaisuudessaan, usein saatavana on ainoastaan toisen osapuolen kirjeet.³⁹ Tämä on tilanne myös Calamniusten kirjeenvaihdossa.

Suurin osa Calamnius – suvun arkiston kirjeistä on perheenjäsenten välisiä. Suurimmat yhden henkilön kirjoittamat kirjekokonaisuudet löytyvät Rurikin ja Aten arkistoista. Rurikin arkistossa on 17 Olivian lähettämää kirjettä vuosilta 1905–1916 sekä 56 Wäinöltä saapunutta kirjettä vuosien 1904–1917 väliltä.⁴⁰ Rurikin Wäinölle kirjoittamia kirjeitä sen sijaan löytyy Wäinön arkistosta vain 12 vuosilta 1915–1919.⁴¹ Tässä täytyy kuitenkin muistaa, että sekä Wäinön että Rurikin arkistoista vain osa on järjestetty. Järjestämättömän aineiston joukossa voi olla suurikin määrä kirjeenvaihtoa.

Aten arkistosta löytyy Reinon ja tämän Ilma – vaimon lähettämiä kirjeitä vuosien 1934–1950 väliltä yhteensä 30 kappaletta. Sirkalta saapuneita kirjeitä on 50 vuosilta 1935–1940. Äiti Helnyltä saapuneet kirjeet muodostavat suurimman kokonaisuuden. Kirjeitä on vuosien 1935–1944 väliseltä ajalta 131 ja kuukausittain äiti on kirjoittanut pojalleen kahdesta kolmeen kertaan.⁴² Helnyn arkistossa Aten lähettämiä kirjeitä on vain yhdeksän vuosilta 1932–1936.⁴³ Tosin Helnyn-

³⁸ Leskelä-Kärki 2006, 57.

³⁹ Haldórsdóttir 2014, 175–176.

⁴⁰ Olivia Calamniuksen kirjeet Rurik Calamniukselle, Wäinö Calamniuksen kirjeet Rurik Calamniukselle. Rurik Calamniuksen arkisto A:8 ja A:9 OMA.

⁴¹ Rurik Calamniuksen kirjeet Wäinö Calamniukselle. Wäinö Calamniuksen arkisto A:10 OMA.

⁴² Reino ja Ilma Kalajoen kirjeet Atte Kalajoelle, Sirkka Kalajoen kirjeet Atte Kalajoelle, Helny Calamniuksen kirjeet Atte Kalajoelle. Atte Kalajoen arkisto Ab:20, Ab:21, Ab:14 ja Ad:4 OMA.

⁴³ Atte Kalajoen kirjeet Helny Calamniukselle. Helny Calamniuksen arkisto A:25 OMA.

kin arkistosta osa on vielä järjestämättä. Reinon ja Sirkan arkistosta ei löydy yhtään Aten lähettämää kirjettä.

Muut kirjekokonaisuudet jäävät alle kymmeneen kirjeeseen ja paljon on myös yksittäisiä kirjeitä. Lukuun ottamatta muutamia yksittäisiä poikkeuksia, kirjeenvaihtoa, jossa molempien osapuolten kirjeet olisivat säilyneet, ei ole saatavilla.

Suomalaisen kirjallisuuden seuran kirjallisuusarkistosta löytyy Johan Wiktorille, Rurikille, August Benjaminille, Cecilialle, Atelle, Ilmarille, Saimille sekä Wäinö, Rurikin, Saimin ja Ilmarin siskolle Ainalle saapuneita kirjeitä.⁴⁴ Suurin osa on järjestämättömiä, joten hyvin mahdollista on, että joukosta löytyy myös muille kuin edellä mainituille henkilöille kuuluvia kirjeitä. Kirjeitä on siis enemmän kuin Oulun maakunta-arkistossa säilytettävissä Calamnius -suvun arkistoissa.

Kirjeen vastaanottajalla on vaikutuksensa siihen, miten kirje kirjoitetaan, mitä sanamuotoja käytetään.⁴⁵ Virallinen kirje on siis muodoltaan erilainen kuin esimerkiksi sisarelle kirjoitettu. Usein jo kirjeen aloituksesta näkee, onko kirjeen kirjoittaja ystävä, sukulainen tai joku virallisissa asioissa lähestyvä.

Hyviä esimerkkejä löytyy Johan Wiktorin arkistosta. Virallisissa asioissa kirje alkaa esimerkiksi "Herra tuomiorovasti" (Herr Domprost). Hyvälle ystävälle kirjoitettu kirje voidaan aloittaa sanoilla "Kunnon weli!" ja lopettaa "weikolta-si".⁴⁶ Miesten toisilleen lähettämässä kirjeissä on hyvin yleistä kutsua toista *wel-jeksi* vaikka mitään sukulaissuhdetta ei olisikaan. Hyvin usein kirje alkaa sanoilla "Hyvä weli". Naisilla vastaavaa ei näissä kirjeissä esiinny.

Sisarelle osoitettu kirje aloitetaan esimerkiksi "Oma siskoseni", "Sisko kultani" tai "Rakkaat sisareni".⁴⁷ Sanoilla "Rakkaat vanhemmat", "Hyvät vanhempani"

⁴⁴ Suomalaisen kirjallisuuden seuran kirjallisuusarkisto. Yleisluettelot.

⁴⁵ Leskelä-Kärki & Lahtinen & Vainio-Korhonen 2011, 20.

⁴⁶ Emil Strengin kirje Johan Wiktor Calamniukselle 26.5.1886 ja Kaarle Leinemannin kirje Johan Wiktor Calamniukselle 8/1883. Johan Wiktor Calamniuksen arkisto B:12 ja B:15 OMA.

⁴⁷ Johan Wiktor Calamniuksen kirjeet Hilda Calamniukselle. Hilda Calamniuksen arkisto A:1 OMA; Johan Wiktor Calamniuksen kirjeet Olivia Calamniukselle. Olivia Calamniuksen arkisto A:1 OMA.

(Mina goda föräldrar) tai ”Rakas äiti” alkavat usein lasten kirjeet vanhemmilleen.⁴⁸ Vanhemmat puolestaan aloittavat kirjeet usein kirjoittamalla ”Rakka-himmat” tai ”Rakas X”.⁴⁹ Aviopuolisot tai rakastetut aloittavat kirjeensä esimerkiksi ”Rakas oma Saimini”, ”Armas” tai ”Kulta Atteseni”. Vastaavasti kirjeet lopetetaan muun muassa sanoihin ”Jää hyvästi oma rakas kultani”, ”murusi” tai ”Elä terveenä, eläkä unhoita sinun Feediäsi”.⁵⁰

Muutamia poikkeuksia lukuun ottamatta kirjeet on kirjoitettu käsin. Allin ja tämän siskon kirjoittamat kirjeet Wäinölle ovat kopioita alkuperäisistä. Osa aineistosta on kirjekortteja, mutta niitä ei ole lähdetty tässä tutkimuksessa erittelemään, vaan niitä kutsutaan selkeyden vuoksi kirjeiksi. Tyypillistä on, että paperin loputtua kirjettä on jatkettu paperin reunoille. Näin lopputervehdys voi löytyä esimerkiksi ensimmäiseltä sivulta. Kirjeiden pituudet vaihtelevat paljon. Joukossa on sekä pitkiä kahdeksan sivun kirjeitä sekä jo edellä mainittuja kirjekortteja, joissa voi olla vain muutama lause.

Kaikki kirjeet eivät ole yksityiskirjeitä, jotka olisi tarkoitettu vain vastaanottajan luettaviksi. Kirje voi olla suunnattu esimerkiksi yhteisesti lapsille tai aviopuolisolle. Yleistä on myös se, että kirjeitä on kirjoitettu yhdessä. Esimerkiksi Sirkan Atelle lähettämien kirjeiden lopussa on joskus Helnyn kirjoittamat kuulumiset. Kirjeitä on voitu lisäksi lähettää samassa kuussa.

Kirjeisiin on pääosin merkitty päivämäärä ja paikkakunta. Kirjekorteissa postileimasta näkee kortin lähetyspäivän, mikäli kirjoittaja ei kirjoituspäivää ole merkinnyt. Aina lähettäjä ei ole selvillä. Joko kirjettä ei ole allekirjoitettu, se on allekirjoitettu lempinimellä, kuten Olivian rakkauskirje tai allekirjoituksena on pelkät nimikirjaimet. Käsiä voi olla apuna kirjeen kirjoittajan tunnistamisessa.

⁴⁸ Edvin Calamniuksen kirje A.B Calamniukselle. August Benjamin Calamniuksen arkisto A:6 OMA; Agnes Calamniuksen kirje C.G Calamniukselle. Carl Gabriel Calamniuksen arkisto B:2 OMA; Atte Kalajoen kirjeet Helny Calamniukselle. Helny Calamniuksen arkisto A:25 OMA.

⁴⁹ A.B Calamniuksen kirjeet Wäinö Calamniukselle. Wäinö Calamniuksen arkisto A:9 OMA; Cecilia Calamniuksen kirjeet Wäinö Calamniukselle. Wäinö Calamniuksen arkisto A:13 OMA; Helny Calamiuksen kirjeet Atte Kalajoelle. Atte Kalajoen arkisto Ab:14 OMA.

⁵⁰ Kalle Kososen kirje Saimi Calamniukselle. Saimi Calamniuksen arkisto A:3 OMA; Feedin kirje Olivia Calamniukselle. Olivia Calamniuksen arkisto A:4 OMA; Elli Sjöblomin ja Alli Calamniuksen kirjeet Wäinö Calamniukselle. Wäinö Calamniuksen arkisto A:1 OMA; Mirja Kalajoen kirje Atte Kalajoelle. Atte Kalajoen arkisto Ab:19 OMA.

Esimerkiksi Helny ei ole allekirjoittanut kaikkia kirjeitään, mutta, koska käsiala on helposti tunnistettavissa, on myös allekirjoittamattomat kirjeet saatu tunnistettua. Samoin Ilmarin kirjeet tunnistaa helposti persoonallisen käsialan ansiosta, vaikka allekirjoitusta ei olisi tai jos se on hyvin epäselvä. Kirjeiden tulkintaa vaikeuttaa joskus myös se, että kirjeistä puuttuu sivuja. Lisäksi lyijykynällä kirjoitettuja kirjeitä voi olla hankala lukea tekstin pois kulumisen vuoksi. Omat ongelmansa tuovat tietenkin erilaiset käsialat, jotka ovat ajoittain lähes lukukelvottomia.

1.3 Arkistojen sisällön analyysiä

1.3.1 Säilynyt ja hävinnyt aineisto

Henkilöarkistoille on tyypillistä, että ne muodostuvat usein sattumanvaraisesti, ilman ennalta laadittuja suunnitelmia. Osien puuttuminen ja aineiston painottuminen vain myönteisen kuvan antaviin asiakirjoihin on myös yleistä. Lisäksi elämänmuutoksissa, kuten muuttojen yhteydessä, asiakirjoja usein häviää.⁵¹

Pohdittaessa sitä, kuinka suunnitellusti suvun jäsenet ovat säilyttäneet omia asiakirjojaan, on otettava huomioon myös Suomalaisen kirjallisuuden seuran kirjallisuusarkistossa säilytettävä aineisto. Vain Oulun maakunta-arkistossa säilytettävän aineiston tarkastelu ei antaisi tässä asiassa totuudenmukaista kuvaa.

Atte Kalajoki on selvästi järjestelmällisesti säilyttänyt aineistoaan. Tästä kertoo jo se, että materiaalia on lähes yhdeksän hyllymetriä. Kirjeitäkin on järjestettynä melkein 900 yksikköä. Johtolankoja siitä, että asiakirjat ovat joskus muidenkin nähtävillä, löytyy esimerkiksi päiväkirjoista. Viimeisestä sotaa edeltävästä päiväkirjasta (28.9.1938–10.11.1939) on jälkikäteen ylivivattu ja sotkettu tekstiä. Kommentiksi on kirjoitettu, että omia kirjoituksia ei hävetä, mutta että asia on

⁵¹ Kaihovaara 2005, 64–65.

niin henkilökohtainen, ettei se kuulu kenellekään muulle⁵². Nuoruuden päiväkirjoja ei siten luultavasti vielä ole kirjoitettu mielessä ajatus, että muutkin niitä voisivat jonain päivänä lukea.

Tiettyjä puutteita on Atenkin säilyttämisstrategiassa ollut. Hänen itsensä kirjoittamia kirjeitä ei ole muutamaa poikkeusta lukuun ottamatta. Näin ollen kirjeenvaihto ja sen myötä kuva Aten ajatuksista jää vaillinaiseksi. Luultavaa myös on, että tämä lähes yhdeksän hyllymetriä ei kuitenkaan, aktiivisesta säilyttämisestä huolimatta, sisällä kaikkea mahdollista aineistoa.

Ilmari Kiannon aineistoa on SKS:n kirjallisuusarkistossa ja Oulun maakuntaarkistossa noin neljä hyllymetriä. Aineiston laajuus voi kertoa ainakin jonkin asteisesta tietoisesta säilyttämisestä. Kirjailijoiden kirjeenvaihtoa on julkaistu runsaasti⁵³, mikä viittaa siihen, että kirjailijat ovat yksi ryhmä, joka kiinnittää huomiota asiakirjojensa säilyttämiseen. Koska lähes kaikki Ilmaria koskeva aineisto on SKS:n kirjallisuusarkistossa eikä sitä siten ole tarkasteltu henkilöarkistoluettelon antamia tietoja enempää, on vaikeaa tehdä pitkälle meneviä johtopäätöksiä siitä, mikä on säilynyt ja miksi.

Loput arkistoista ovat niin pieniä, että niiden kohdalla järjestelmällinen säilyttäminen ei vaikuta todennäköiseltä. Tosin huomioon täytyy ottaa se, että vaikka joku olisikin säilyttänyt kaikki asiakirjansa hyvässä järjestyksessä tarkoitukseen, että ne säilyvät myös hänen kuolemansa jälkeen, on jälkipolvilla suuri rooli asiassa. Toisaalta ihmiset myös säilyttävät esimerkiksi kirjeitä muistoina, jotka voivat aina siirtyä sukupolvelta toiselle. Henkilön persoonalla on suuri vaikutus, sillä joillekin kirjeet ovat vain yhteydenpitoa ilman suurempaa merkitystä, jolloin niiden säilyttämistä lukemisen jälkeen ei pidetä tärkeänä.

Calamniusten kohdalla on kuitenkin viitteitä siitä, että he ovat pitäneet vanhojen asiakirjojen säilyttämistä tärkeänä. Olivia löysi Johan Wiktorille ”oppineilta eteviltä miehiltä” saapuneita kirjeitä, ja tiedustelee Rurikilta mitä niille tulisi

⁵² Sotaa edeltävät päiväkirjat. Atte Kalajoen arkisto F:1 OMA.

⁵³ Esim. *Kolme naista, kolme kohtaloa: Aino Kallaksen kirjeenvaihtoa Ilona Jalavan ja Helmi Krohnin kanssa vuosina 1884–1913* / toim. Riitta Kallas 1988 sekä *Volter ja Hilja "ovat sanasi niinkuin valoa minulle": Volter Kilven ja Hilja Vanhakartanon kirjeenvaihtoa* / toim. Laura Kokko 2013.

tehdä, sillä aina on varoiteltu, ettei vanhoja kirjeitä tulisi hävittää. Olivia näkee itsekin kirjeet tärkeinä, sillä niissä käsitellään kansallisuusaatetta ja niistä näkisi ”entisten aikojen rientoja”.⁵⁴ Lisäksi Ilmarilla oli omien sanojensa mukaan hallussaan paljon Wäinön kirjeitä sekä perheenjäsenten kirjoittamia runoja.⁵⁵

SKS:n kirjallisuusarkistossa on Aina Calamniuksen (Ilmarin, Rurikin, Wäinön ja Saimin sisar) kirjeenvaihtoa 0,5 hyllymetriä, joka on iso määrä kirjeitä. Kirjallisuusarkistossa on myös Cecilian kirjeenvaihtoa 0,2 ja Saimin kirjeenvaihtoa 0,1 hyllymetriä eli moninkertaisesti enemmän kuin Oulun maakunta-arkistossa. Siihen, miksi aineistoa on eri paikoissa, on varmasti useita syitä. Yksi selkeä syy on varmasti se, että sukua on asunut eri puolilla maata ja nuoremmat polvet ovat muuttaneet taas uusille paikkakunnille. Näin myös suvun vanhoja asiakirjoja on luonnollisesti päätyntä laajemmalle alueelle ja niitä on varmasti ollut myös monen eri henkilön hallussa.

Vaikka järjestelmällistä säilyttämistä ei ole havaittavissa, ei voi myöskään sanoa, että asiakirjoja olisi järjestelmällisesti jälkipolvien taholta hävitetty. Kuitenkin on hyvin luultavaa, että asianosaiset ovat itse hävittäneet asiakirjojaan milloin mistäkin syystä. Hyvin henkilökohtaisia asioita sisältäviä asiakirjoja ei aina haluta säilyttää niiden yksityisyyden vuoksi. Rurikin arkistossa on kuitenkin Wäinöltä tulleita kirjeitä, joissa puhutaan avioliiton ongelmista ja kerrotaan itsemurha-ajatuksista. Joukossa on myös kirje, joka kehoitetaan hävittämään lukemisen jälkeen.

Vaikuttaa siltä, että Atte on koonnut suvun kirjeenvaihtoa ja muuta aineistoa. Esimerkiksi August Benjaminin saamissa kirjeissä sekä Allin ja tämän siskon Wäinölle lähettämässä kirjeissä on ilmeisesti Aten kirjoittamia merkintöjä. Lisäksi nämä kirjeet ovat kopiota ja niissä on Kuopion kulttuurihistoriallisen museon leima. Luultavaa siis on, että Calamnius – sukuun kuuluvien henkilöiden asiakirjoja on muuallakin kuin Oulun maakunta-arkistossa ja SKS:n kirjallisuusarkistossa. Varmasti aineistoa on vielä myös suvun jäsenten hallussa.

⁵⁴ Olivia Calamniuksen kirje Rurik Calamniukselle. Rurik Calamniuksen arkisto A:8 OMA.

⁵⁵ Ilmari Kiannon kirje Rurik Calamniukselle 24.4.1913. Rurik Calamniuksen arkisto A:3 OMA.

Henkilöarkistojen kohdalla aineiston hajanaisuus on ymmärrettävää. Suvun jäseniä on asunut eri puolilla maata ja muutettukin on. Eivätkä kaikki pidä vanhojen asiakirjojen säilyttämistä tärkeänä ja niiden luovuttaminen arkistoon taas vaatii vaivannäköä sekä tietoa arkistoista, jota monella puolestaan ei ole.

1.3.2 Arkiston kertomaa

Henkilöarkistot sisältävät usein laaja-alaista aineistoa, sekä yksityiseen että julkiseen elämään liittyviä asiakirjoja.⁵⁶ Henkilöarkisto avaa ihmisen persoonaa, ajatuksia ja elämän tapahtumia tavalla, johon viralliset asiakirjat eivät pysty. Calamnius - suvun arkistot paljastavat monia mielenkiintoisia asioita suvun jäsenten elämästä.

Kirjeissä kuvataan arkielämän tapahtumia, tunnustetaan rakkautta ja kerrotaan huolista ja murheista. Päiväkirjoissa samoin, mutta henkilökohtaisemmin, sillä päiväkirjoja harvoin on tarkoitus antaa muiden luettavaksi. Almanakkoihin kirjoitetaan merkintöjä tapahtumista, lainoista, kirjeenvaihdosta ja säästä. Aten almanakoista voi lukea joidenkin 1930-luvun vuosien Oulun päivittäisen sään.

Muistiinpanot koulu- ja opiskelua ajoilta sekä todistukset ja ainevihot kertovat ajan käytänteistä. Henkilön omia mielipiteitä koulunkäynnistä voivat paljastaa jälkikäteen tehdyt kommentit. Esimerkiksi kuudennen luokan ainevihon kanteen Atte kirjoittaa: "On kyllä aika karmeita muistoja..." Vihosta löytyy aineita muun muassa aiheista orjuus vanhalla ajalla, valon merkitys sekä sanomalehtien ilmoitusosastot.⁵⁷

Tilikirjat ja talouskirjat sekä säilyneet laskut ja kuitit kertovat kulutuskäyttämismisestä. Kirjeistä paljastuu sota-ajan tunnelmat, kun läheiset olivat "siellä jossain" sekä päivittelyt siitä, kuinka ruoan hinta nousi ja sitä piti säännöstellä en-

⁵⁶ Kaihovaara 2005, 68.

⁵⁷ VI luokan ainevihko. Atte Kalajoen arkisto J:1 OMA

simmäisen maailmansodan seurauksena. Huomata voi myös, kuinka tietyt asiat eivät sadassa vuodessakaan muutu.

Oppilaat ovat laiskoja, huononevat vuosi vuodelta ja tyhmempiä vaan tulee koulutielle.⁵⁸

Wäinön eri puolilta Pohjois-Suomea lähettämät kirjeet kertovat maanmittausinsinöörin työhön liittyvästä matkustamisesta, joka joskus kävi raskaaksi, varsinkin perheen ongelmien ollessa suurimmillaan. Helsingin sota-aikana kirjoittamat kirjeet Atelle kuvaavat Oulun Lotta -yhdistyksen toimintaa ja Sirkan kirjeet puolestaan kertovat nuoren naisen sosiaalisesta elämästä.

Joskus tärkein tai ratkaisevin asia voi piillä aukkokohtissa.⁵⁹ Olivian saaman rakkauskirjeen kirjoittajasta on tiedossa vain lempinimi *Feedi*. Kuka hän oli ja miksi Olivia lopulta pysyi naimattomana? Arkistot eivät sitä kerro. Wäinön ja Allin avioliiton myrskyisyyden syyt pysyvät myös varjojen peitossa. Jollei Wäinön kirjeitä Rurikille olisi säilynyt, olisivat Allin itsemurhan syyt vielä vaikeammin ymmärrettävissä.

Kirjeissä käsitellään hieman myös yhteiskunnallisia asioita. Vaikka ne eivät erityisesti nouse esiin aineistosta, antavat pienetkin asiat vihjeitä mielipiteistä ajankohtaisiin asioihin. Kielikysymys nousee esille Johan Wiktorin kirjeissä. Lisäksi kommentoidaan muita poliittisia asioita, kuten vaaleja, yleislakkoa ja venäjän kielen pakolliseksi tuloa. Johan Wiktorin muistikirjassa on kuvaus vuoden 1882 valtiopäivistä.

Sekä Carl Gabrielin että Johan Wiktorin arkistosta löytyy sukuselvitys. Lisäksi Carl Gabriel on kirjoittanut omaelämäkerran 1850-luvulla, johon Olivia on tehnyt lisäyksiä vuosisadan lopussa. August Benjaminin ja Cecilian Kultahää -albumia suunnitellessa lapset lähettivät tietoja itsestään, joten esimerkiksi Saimin käymät koulut ja kurssit ovat tarkasti tiedossa.

⁵⁸ Wolmar Calamniuksen kirje Rurik Calamniukselle 20.4.1913. Rurik Calamniuksen arkisto A:5 OMA.

⁵⁹ Leskelä-Kärki 2006, 66.

Vaikka henkilöarkistot paljastavatkin monenlaisia asioita, eivät ne yksinään riitä. Esimerkiksi syntymä- ja kuolinajat sekä lapsien määrän voi joutua etsimään virallisista asiakirjoista. Arkistonluovuttajat ovat yleensä sukulaisia, jotka osaavat kertoa esi-isistään, mutta mitä kauemmaksi ajassa mennään, sitä vähemmän jälkipolvet osaavat kertoa. Monista suvuista on tehty sukukirja tai, kuten Calamnius - sukuseura on tehnyt, tietoja on kerätty kotisivuille kaikkien nähtäville. Vanhoista sanomalehdistä voi myös olla apua. Esimerkiksi Raahen sanomista 30.1.1909 sekä Kalevasta 26.1.1909 löytyy artikkeli Alli Calamniuksen kuolinsyyn tutkimuksesta. Historiallisen sanomalehtikirjaston hakua käyttämällä saa tietoon myös sen, että Iin kunnankirjaston hyväksi kerättiin varoja arpajaisilla, jonka palkintoja saattoi toimittaa muun muassa Olivialle⁶⁰.

Mikäli henkilö on ollut tunnettu elinaikanaan ja sen jälkeen, kuten kirjailija Ilmari Kianto, löytyy tietoa luonnollisesti paljon enemmän kuin ”tavallisista” ihmisistä. Lisäksi se, kuinka paljon aineistoa on säilynyt vaikuttaa siihen, kuinka paljon ja minkälaista tietoa henkilöstä saadaan. Esimerkiksi Atte Kalajoen laaja arkisto kertoo Aten matkustelusta, opiskelusta, lehtimiehen työstä, julkaisuista ja henkilökohtaisesta elämästä.

1.3.3 Tyypillinen henkilöarkisto

Vertaan nyt Calamnius - suvun arkistoja muutamiin muihin henkilöarkistoihin ja tarkastelen, minkälaisia henkilöarkistoja on ja miten Calamniusten arkistot näyttäytyvät suhteessa niihin. Etsin Valtakunnallisen yksityisarkistorekisterin kautta Oulussa asuneiden henkilöiden arkistoja, joita säilytetään Oulun maakunta-arkistossa. Astia-verkkopalvelun kautta löytyvät tarkemmat tiedot arkistojen sisällöstä. Vertailtaviksi valittuja arkistoja on kuusi ja ne on valittu satunnaisesti. Miesten ja naisten arkistoja on yhtä paljon. Arkistonmuodostajan nimen perässä sulkeissa olevat vuosiluvut tarkoittavat arkiston rajavuosia.

⁶⁰ Kaiku 21.4.1883.

Juhani Charles Ahon arkistossa (1944–1974) on aineistoa 0,04 hyllymetriä. Aineisto koostuu muistiinpanoista, virallisista asiakirjoista, taloudenhoitoon liittyvistä asiakirjoista, saapuneista kirjeistä, tervehdyksistä ja onnitteluisista sekä lehtileikkeistä ja perheen asiakirjoista.

Amanda Fjällström (1923–1969) on jättänyt jälkeensä suhteellisen ison arkiston, 0,24 hyllymetriä. Saapuneita kirjeitä ja kortteja on runsaasti sekä yksityishenkilöiltä että viranomaisilta ja yhdistyksiltä. Muu aineisto on erilaisiin harrastuksiin liittyviä asiakirjoja, kirjeluonnoksia, puheita ja valokuvia. Arkistossa on käyttörajoitus.

Armas Aleksanteri Juntusen arkisto sisältää 0,04 hyllymetriä koulupiirustuksia 1910-luvulta.

Karl Johannes Pääkkösen arkiston (1913–1951) koko on 0,16 hyllymetriä. Se sisältää kokoelman vaimolta saatuja kirjeitä sekä muita kirjeitä ja kortteja. Lisäksi arkistossa on päiväkirjoja sota-ajalta, maatalouskalentereita neljältä vuosikymmeneltä, puheita, esitelmiä, runoja, virallisia asiakirjoja liittyen muun muassa opiskeluun, sotapalvelukseen ja omaisuudenhoitoon sekä rakennuspiirustuksia.

Alma Maria Snellmanin (1867–1919) arkisto on pieni, 0,02 hyllymetriä, ja koostuu pienestä määrästä kirjeitä.

Lahja Maria Veijolan arkisto (1911–1999) on vertailtavista arkistoista suurin, 0,56 hyllymetriä. Arkistossa on kirjeitä, kalentereita, muistiinpanoja, virallisia asiakirjoja sekä lehtileikkeitä. Suurimman kokonaisuuden muodostavat valokuvat, johon kuuluu muun muassa valokuva-albumeja neljältä vuosikymmeneltä.

Vertailtavat arkistot jakaantuivat tasan pieniin ja suurin arkistoihin. Toisin kuin Calamniuksilla, naisten arkistot olivat nyt suurempia. Sukupuoli siis tuskin vaikuttaa merkittävästi siihen, säilyykö asiakirjoja ja luovutetaanko niitä arkistoon. Vaikka suuria ja pieniä arkistoja oli nyt yhtä paljon, voi kuitenkin olettaa,

että tyypillisesti henkilöarkistot ovat pieniä ja koostuvat muutamista senttimetreistä hieman yli kymmeneen senttimetriin.

Vain yhdessä arkistossa on käyttörajoitus ja se annetaan vain tieteellisen tutkimuksen käyttöön. Luultavaa siis on, että käyttörajoituksia ei yleisesti tehdä. Käyttörajoituksia tehdään varmasti enemmän uuteen kuin vanhaan aineistoon. Jos henkilö itse toimii oman arkistonsa luovuttajana, voi olla että hän haluaa aineiston julkiseen käyttöön vasta kuolemansa jälkeen. Vastaavasti taas 1800-luvulla eläneeseen henkilöön ei luultavasti ole sellaista tunnesidettä, joka vaikuttaisi siihen, halutaanko arkiston olevan julkisessa käytössä vai ei.

Vaikka henkilöarkistojen aineisto on yleensä hajanaista, nousevat tietyt asiakirjaryhmät usein esiin. Tällaisia ovat kirjeet, kortit sekä kalenterit tai almanakat ja erilaiset muistiinpanot. Edellä tarkastelluista arkistoista viisi sisälsi kirjeitä. Calamnius-suvun arkistoista jokaisesta löytyy kirjeitä enemmän tai vähemmän. Kirjeet kertovat tavatuista henkilöistä, tapahtumista ja tuntemuksista. Ne siis sisältävät paljon muistoja ja kirjeitä on myös kirjoitettu paljon muunlaisten yhteydenpitovälineiden puuttuessa. Nämä ovatkin varmasti syyt siihen, miksi juuri kirjeet ovat yleisin henkilöarkistojen asiakirjaryhmä.

Kaiken kaikkiaan edellä mainitut arkistot ovat hyvin samankaltaisia Calamnius-suvun arkistojen kanssa. Calamnius-suvun arkistot eivät siis sisällöltään eroa muista henkilöarkistoista. Tosin Atte Kalajoen arkisto on poikkeus laajuutensa vuoksi. Atte oli myös suhteellisen tunnettu kulttuurihenkilö, mikä on varmasti osaltaan vaikuttanut siihen, että hän on järjestelmällisesti säilyttänyt aineistoaan. Kulttuurin parissa toimivana henkilönä hän varmasti ymmärsi ja piti tärkeänä jättää tietoja menneestä ajasta myös jälkipolville.

2. Ihmissuhteet arkistojen valossa

2.1 Ilmari ja ristiriidat muiden sisarusten kanssa

*Calamniuksethan ovat mahdottomia keskenään mielipiteiden vaihdossa, sehän on todettu jo puoli vuosisataa.*⁶¹

August Benjamin ja Cecilia juhlivat syyskuussa 1913 50-vuotishääpäiväänsä. Lapset Edvin, Wolmari, Aina, Wäinö, Rurik, Ilmari, Saimi ja Wilma suunnittelivat *Kulta-hää-albumin*, johon koottiin tietoja suvun historiasta ja sen jäsenistä. Kirja sisältää lisäksi perheenjäsenten runoja ja muita kirjoituksia. Se myös julkaistiin Oulussa samana vuonna. Albumin suunnitteluun liittyvä sisarusten kirjeenvaihto luo kuvaa Ilmarin ja muiden sisarusten väleistä.

Albumin suunnittelu käynnistyi toden teolla vuoden 1913 huhtikuussa. Jo edellisen vuoden helmikuussa Wäinö vastaa Rurikille kirjeessään, että tämän ajatus albumista kuulostaa hyvältä⁶². Muiden sisarusten mielipiteitä Rurik alkoi tiedustella keväällä 1913. Ilmari oli omien sanojensa mukaan ajatellut aivan samaa asiaa ja ehdottanutkin jollekin albumin tekemistä vanhempien hääpäivän kunniaksi. Hän haluaisi hoitaa kirjallisen puolen ja saada albumin julkaistua ja kirjallisesti arvosteltavaksi. Lisäksi hän haluaisi toimia albumin toimittajana, joka kokoaisi materiaalin, ja muut olisivat hänen neuvonantajiaan.⁶³

Muut sisarukset eivät kuitenkaan kannattaneet ajatusta Ilmarista toimittamassa vanhempien kultahääalbumia. Kaikki olivat sitä mieltä, että Rurikin tulisi olla albumin toimittaja.⁶⁴ Rurik oli tiedustellut tietoja albumia varten, ja näin oli tehnyt myös Ilmari. Wilma kirjoitti Rurikille Ilmarin kysyneen tietoja ja materiaalia albumia varten. Hän haluaisi, että Rurik toimittaa albumin, mutta pelkää,

⁶¹ Ilmarin Kiannon kirje Wäinö Calamniukselle 3.10.1925. Wäinö Calamniuksen arkisto A:27 OMA.

⁶² Wäinö Calamniuksen kirje Rurik Calamniukselle 11.2.1912. Rurik Calamniuksen arkisto A:9 OMA.

⁶³ Ilmari Kiannon kirje Rurik Calamniukselle 12.4.1913. Rurik Calamniuksen arkisto A:3 OMA.

⁶⁴ Wilma Calamniuksen kirje Rurik Calamniukselle 20.4.1913; Saimi Calamniuksen kirje Rurik Calamniukselle 21.4.1913; Wäinö Calamniuksen kirje Rurik Calamniukselle 21.4.1913. Rurik Calamniuksen arkisto A:6, A:4, A:9 OMA; Wolmari Calamniuksen kirje Rurik Calamniukselle 26.4.1913. Johan Wiktor Calamniuksen arkisto B:36 OMA; Aina Calamniuksen kirje Rurik Calamniukselle 6.5.1913. Rurik Calamniuksen arkisto A:7 OMA.

että jos Ilmarin ei anneta sitä tehdä, tämä alkaa hankalaksi eikä esimerkiksi luovuta hallussaan olevia papereita albumia varten. Toisaalta taas, mikäli Ilmari huolehtisi albumin teosta, voisi sen sisältö tulla yllätyksenä kaikille riippuen siitä, minkälaisella mielialalla Ilmari on ollut.⁶⁵

Saimi puolestaan oli sitä mieltä, että Ilmari haluaa aina itsensä esille ja jättää muut varjoon, jonka vuoksi albumia ei kannattaisi antaa Ilmarin hoidettavaksi.⁶⁶ Ilmari oli kysynyt tietoja myös Wäinöltä, joka kirjoittaa Rurikille, että tämän tulisi ottaa albumi hoidettavakseen ”Monestakin syystä!”.⁶⁷ Wolmari mietti, että kai Ilmari nyt tällaisessa asiassa ”pysyisi aisoissa”.⁶⁸

Huhtikuun 24. päivä Ilmari luovutti albumin suunnittelun Rurikille sillä ”yleinen mielipide” on häntä vastaan. Samassa kirjeessä hän kertoi hallussaan olevan useita äidin ja sisarusten kirjoittamia runoja. Hän oli loukkaantunut Rurikin epäiltyä sitä, onko Ilmari oikeasti itsekkin keksinyt ajatuksen albumista. Hän ei kuitenkaan omasta puolestaan halua alkaa riidellä asiasta.⁶⁹

Kahden päivän päästä Ilmari kirjoitti Rurikille ja ilmoitti vetäytyvänsä albumin teosta kiireidensä ja sen vuoksi, ettei halua riidellä Rurikin kanssa. Samassa kirjeessä hän sanoi, etteivät sisarukset ole koskaan ymmärtäneet hänen ”kirjailijasuuntaansa”:

[- -] *kuljen omaa kirj. tietäni, jota te ette koskaan ole tunnustaneet ettekä taroitsekaan tunnustaa [- -]*

Hän jatkoi kertomalla kuinka sisaret eivät ole kelvollisia arvioimaan kirjailijan töitä. Osansa vihaisessa kirjeessä saavat myös sisarusten suhteet.

Te ette ole koskaan minua rakastaneet – enkä minä teitä.

Hän kirjoitti kuinka veljesten välillä ei koskaan ole ollut rakkautta, Rurikin kanssa he vain tappelivat lapsena. Sisaret kuitenkin ovat joskus rakkautta osoit-

⁶⁵ Wilma Calamniuksen kirje Rurik Calamniukselle 20.4.1913. Rurik Calamniuksen arkisto A:6 OMA.

⁶⁶ Saimi Calamniuksen kirje Rurik Calamniukselle 21.4.1913. Rurik Calamniuksen arkisto A:4 OMA.

⁶⁷ Wäinö Calamniuksen kirje Rurik Calamniukselle 21.4.1913. Rurik Calamniuksen arkisto A:9 OMA.

⁶⁸ Wolmari Calamniuksen kirje Rurik Calamniukselle 20.4.1913. Rurik Calamniuksen arkisto A:5 OMA.

⁶⁹ Ilmari Kiannon kirje Rurik Calamniukselle 24.4.1913. Rurik Calamniuksen arkisto A:3 OMA.

taneet. Pitkä, katkeralta kuulostava kirje päättyy siihen, että Ilmari kehottaa Rurikia tekemään albumin.⁷⁰

Ilmari ei kuitenkaan vetäytynyt pois albumin teosta. Toukokuussa hän lähetti Rurikille ehdotuksia albumin sisällöstä⁷¹. Ilmarin ja muiden sisarusten välillä oli ilmeisesti riitaa. Saimi kirjoitti Rurikille, että Ilmari on häntä haukkunut aiheettomasti, ja nyt hän aikoo asettua Ilmarin sanojen yläpuolelle ja olla välittämättä niistä. Hän aikoi ottaa ne ”epänormaalin henkilön puheiden kannalta”. Saimi oli huolissaan siitä, täytyykö nyt tehdä kaksi eri albumia.⁷²

Rurikkiin sai osakseen Ilmarin arvostelut. Aina kehotti Rurikia olemaan ottamatta Ilmarin sanoja itseensä, sillä tähän nyt on sellainen, että vain hän on

[- -]kykenevä ajatuksilleen tai tunteilleen luomaan sopivan muodon eikä muut mitään.

Aina kirjoitti Ilmarin olevan itserakas. Hän kertoi Rurikille muiden sisarusten olevan sitä mieltä, että albumi tulisi toimittaa ”sinunlaisessa hengessä”.⁷³

Riidoista ja erimielisyyksistä huolimatta albumeja valmistui vain yksi ja myös Ilmari oli siinä mukana. Albumi sisältää Ilmarin kirjoittaman seitsemän sivun pituisen kirjoituksen lapsuusmuistoista, jonka hän on päiväyksen mukaan kirjoittanut 1. kesäkuuta 1913⁷⁴. Riidat ilmeisesti loppuivat yhtä nopeasti kuin alkoivatkin. Wolmarille Ilmarin kirjoitus albumiin aiheutti harmistusta, mutta hän ei kerro miksi näin on⁷⁵. Ulkopuolisen silmin luettuna Ilmarin kirjoituksessa ei ole mitään silmiin pistävää. Wolmarin mielestä Ilmari oli myös käyttäytynyt huonosti kultahääjuhlissa, sillä tämä oli puheessaan maininnut muun muassa kohteliaisuudesta kutsutut vieraat⁷⁶.

⁷⁰ Ilmari Kiannon kirje Rurik Calamniukselle 26.4.1913. Johan Wiktor Calamniuksen arkisto B:40 OMA.

⁷¹ Ilmari Kiannon kirje Rurik Calamniukselle 21.5.1913. Rurik Calamniuksen arkisto A:10 OMA.

⁷² Saimi Calamniuksen kirje Rurik Calamniukselle 16.5.1913. Rurik Calamniuksen arkisto A:4 OMA.

⁷³ Aina Calamniuksen kirje Rurik Calamniukselle 19.5.1913. Rurik Calamniuksen arkisto A:7 OMA.

⁷⁴ Kulta-hää-albumi 1913, 69-76.

⁷⁵ Wolmari Calamniuksen kirje Rurik Calamniukselle 7.12.1913. Rurik Calamniuksen arkisto A:5 OMA.

⁷⁶ Wolmari Calamniuksen kirje Rurik Calamniukselle 7.12.1913. Rurik Calamniuksen arkisto A:5 OMA.

Sisarusten väliset suhteet tulevat esiin myös muissa asioissa. Rahahuolia Ilmarilla oli paljon ja perheenjäsenet kokivat velvollisuudekseen auttaa. Ensimmäiset rahahuolet tulevat kirjeissä esiin vuonna 1906, jolloin Wäinö kirjoitti Rurikille kuinka ”Ilmari rukka” on huolissaan rahatilanteestaan.⁷⁷ Vuoden kuluttua Wäinö kirjoitti taas samoissa asioissa. Ilmarilla oli velkoja, jotka täytyisi maksaa. Wäinö ei halunnut sanoa Ilmarille velkakirjan uusimisesta sillä

Vaan kun se Ilmari on niin kumman arka puhutella[- -]

Muu perhe joutuisi velat hoitamaan, vaikka Wäinöllä olisi itselläänkin tarvetta rahoille.⁷⁸

Seuraava kirje, jossa käsitellään Ilmarin raha-asioita, on vuodelta 1914. Ilmari ei halunnut ottaa rahaa vastaan Rurikilta, sillä on tälle jo ennestään velkaa eikä halunnut jäädä

[- -]kiittollisuuden velkaan ihmiselle jonka kanssa kohtalo ei ole sallinut samanlaista elämän katsomusta (josta on seurannut ikävyyksiä).⁷⁹

Kymmenen vuoden kuluttua Ilmari kirjoitti raha-asioista Wäinölle vihaisen kirjeen. Ilmarin ensimmäinen puoliso tarvitsisi lainantakaajia, mutta sellaisia ei löydy. Wäinö oli aikaisemmin luvannut tulla takaajaksi, mutta onkin perunut.

Eikö se vivahda pahansuopaisuuteen – ainakin pirulliseen välinpitämät tömyyteen.

kirjoitti Ilmari. Wäinön mukaan Ilmarin uusin kirja, jossa arvostellaan kieltolaisia, on syynä siihen, miksei takaajia löydy. Ilmari oli sitä mieltä, että kaikki johuu siitä, että hän ei halua olla samanlainen kuin muut, joiden mielestä kaikkien tulisi olla samanlaisia. Wäinöä hän kutsui tekopyhäksi.

⁷⁷ Wäinö Calamniuksen kirje Rurik Calamniukselle 11.2.1906. Rurik Calamniuksen arkisto A:9 OMA.

⁷⁸ Wäinö Calamniuksen kirje Rurik Calamniukselle 17.3.1907. Rurik Calamniuksen arkisto A:9 OMA.

⁷⁹ Ilmari Kiannon kirje Rurik Calamniukselle 30.10.1914. Rurik Calamniuksen arkisto A:3 OMA.

En ole tilivoelvollinen yhdelle proosalliselle ja lisäksi valeraihtielle maanmittausinsinöörille kirjasta jossa uskalletaan [- -] arvostella nyk. typerää kieltolakia.

Wäinön takia Ilmarin perheen tie käy alaspäin. Wäinöä pidetään perheen sisällä suuressa kunniaissa ja hyväntahtoisena, mutta Ilmarin mukaan on asioita, joissa ei hyväntahtoisuutta näy ja siinä Wäinö tulee sukuun. Hän arvosteli Wäinöä kovin sanoin:

Ja takanpuhumisen heikkoutesi tiedän entuudesta – siinä ei ole oppia omastakaan eletystä tragediasta.⁸⁰

Ilmarin suhde muihin sisaruksiin näyttäytyy vaikeana. Ilmari on kovin erilainen muihin verrattuna. Sisarukset tiedostavat itsekkin erilaiset maailmankatsomuksensa. Huonot välit tulevat esiin myös Ilmarista kirjoitetuissa teoksissa.

Ilmarin pojan, Uolevi Kiannon, toimittamassa teoksessa *Saat kertoa kaiken...* kerrotaan kuinka erityisesti välit Ainan kanssa olivat erittäin huonot ja ajoittain täysin poikki. Heillä oli riitoja moraalista, lasten kasvatuksesta ja Ilmarin rahankäytöstä. Ilmarin vuonna 1935 julkaiseman teoksen *Postineiti* esikuvana on Aina-sisko, joka loukkaantui kirjasta.⁸¹ Ilmarin ja Ainan riitaisista väleistä luo kuvaa myös Ilmarin *Salainen päiväkirja*, joka julkaistiin kymmenen vuotta hänen kuolemansa jälkeen. Siinä Ilmari kuvaa palvelija Alma Kopsen kanssa viettämänsä talvea 1928. Ainaan viitataan usein ”Postihallituksena”, joka paheksuu pariskunnan käytöstä ja jopa kieltää näitä tulemasta Postiin kahdestaan, mistä syystä Ilmari inhoaa Ainaa eikä mene tämän syntymäpäiville. Hän lähettää kuitenkin ilmeisesti herjaavan runon, ”4 metriä pitkän juhla-lapamadon”.⁸²

Aina huolehti Ilmarin pojasta Veijosta ja sai siitäkin arvostelua Ilmarilta. Aina kirjoitti perheelle, että jos ”sitä Ilmarin myrkkyä ei tarvitsisikaan niellä”, olisivat asiat elämässä hyvin. Veijoa hän kuvaa samanlaiseksi kuin tämän isää joka ei

⁸⁰ Ilmari Kiannon kirje Wäinö Calamniukselle 3.10.1925. Wäinö Calamniuksen arkisto A:27 OMA.

⁸¹ Kianto 1967, 86-87, 106.

⁸² Kianto 1980, 54-55, 91-92, 98.

osaa ottaa vastaan neuvoja eikä negatiivista palautetta, vaan on heti sotajalalla.⁸³

Saat kertoa kaiken... -teoksessa kuvataan myös muiden sisarusten ja Ilmarin välejä. Saimi ja Ilmari riitelivät harvoin, sillä Saimi mieluummin vaikenä. Hän auttoi Ilmariä usein lähettämällä rahaa ja oli monta kertaa miettinyt sitä, miksi Ilmari oli niin erilainen kuin muut sisarukset. Wolmarin ja Ilmarin välien kerrotaan olleen vaihtelevat, mutta enimmäkseen kuitenkin riitaisat. Wolmari arvosteli kovin sanoin Ilmarin perhe-elämää.⁸⁴ Omissa muistelmissaan Ilmari kutsuu Rurikia ”riitaveljeksi”⁸⁵, heidän välillään oli siis ristiriitoja jo lapsesta asti.

Yksi syy Ainan ja Ilmarin huonoihin väleihin oli erilainen maailmankatsomus uskontoa koskien.⁸⁶ Luultavasti tämä oli syynä ristiriitoihin myös muiden sisarusten kanssa. Sisarusten isä, August Benjamin, oli pappi. Samoin Rurik. Kuitenkaan vanhempien kanssa ei tällaisia ristiriitoja ollut. Jalo Heikkinen kirjoittaa Ilmariä koskevassa teoksessaan, että tämän välit vanhempiin olivat lämpimät.⁸⁷

Erilaiset uskonnolliset maailmankatsomukset näkyvät esimerkiksi siinä, että Ilmari halusi siviiliavioliiton. Sen hän solmi 1904 Ruotsissa, sillä Suomessa se ei ollut tuolloin mahdollista. Vuonna 1917 hän solmi ”omantunnonavioliiton” eli avoliiton, vaikka oli edelleen naimisissa.⁸⁸ Sisaruksille tämä oli järkytys. Wäinö kirjoitti Rurikille Ilmarin ”hullutuksista”, joista oli kuullut Wilman luona.

*Se mies ei ole vallan viisas!*⁸⁹

Muutaman kuukauden päästä Ilmari oli lähettänyt kihlausilmoituksen Helsingin sanomiin, joka ei sitä ensin ollut julkaissut, ja Wäinö toivoi, ettei niin tapahtuisikaan. Ilmoitus kuitenkin julkaistaan.

*Ja häpeä on huudettu julki koko maailmalle!*⁹⁰

⁸³ Aina Calamniuksen kirje perheelle 27.10.1918. Johan Wiktor Calamniuksen arkisto B:35 OMA.

⁸⁴ Kianto 1967, 159, 170–171.

⁸⁵ Kianto 1928, 192.

⁸⁶ Kianto 1967, 117.

⁸⁷ Heikkinen 1986, 13.

⁸⁸ Kansallisbiografia. Elektr. dok.

⁸⁹ Wäinö Calamniuksen kirje Rurik Calamniukselle 18.2.1917. Rurik Calamniuksen arkisto A:9 OMA.

Vaikka sisarukset eivät jakaneetkaan samaa maailmankatsomusta, eivät heidän suhteensa olleet pelkkiä erimielisyyksiä täynnä. Sisarukset kirjoittivat toisilleen Ilmarin esiintymisistä ja Wäinökin kertoo Ilmarin esiintyneen edukseen Oulussa⁹¹. Ilmari kävi vierailuilla sisarustensa luona ja 1930-luvun alussa elossa olevat sisarukset kokoontuivat yhteen Ainan luo. Aluksi sisarusten välillä oli kitkaa, mutta lopulta kaikki meni hienosti. Ilmarin kerrotaan jopa sanoneen, että Ainakin osaa olla ”aivan oikia ihminenkin jos vain haluaa”. Ainan hautajaisiin Ilmari kirjoitti runomuotoisen adressin, jossa sanotaan kuinka pappilan sisarukset kuuluivat yhteen.⁹²

Vaikuttaa siltä, että sisarusten vanhetessa ei enää jaksettu riidellä ja paheksua niin kuin nuorempana. Todennäköisesti maailmankatsomukset pysyivät erilaisina vanhanakin, mutta elämän rajallisuus tiedostaen ei haluttu antaa erimielisyyksille liian suurta osaa. Varmasti huonoihin väleihin oli syynä myös Ilmarin luonne. Hänen ajoittain kärkäs kirjoitustyyhinsä ja mielipiteiden ilmaisunsa ei ehkä ollut rauhallisempien sisarusten mieleen. Voi tosin olla, että kirjeissä välit sisaruksiin näyttäytyvät huonompina kuin ne todellisuudessa olivat, sillä vuoropuhelu kirjeissä on erilaista kuin kasvokkain. Kun ei näe toisen ilmeitä ja eleitä, vaan käytettävissä on vain kirjoitettu teksti, syntyy väärinkäsityksiä helposti.⁹³ Lisäksi Ilmarin elämä tunnettuna kirjailijana ja useiden puolisoitten kanssa oli sekin varsin kaukana muiden pappilan lasten elämästä. Ilmari kuitenkin piti yhteyttä sisaruksiinsa ja nämä auttoivat häntä muun muassa raha-asioissa. Erimielisyyksistä huolimatta oltiin samaa perhettä.

*Suku on ollut Ilmari Kiannolle tärkeä. Kenties myös Ilmari Kianto suvulleen – niin hyvässä kuin pahassa.*⁹⁴

⁹⁰ Wäinö Calamniuksen kirje Rurik Calamniukselle 6.5.1917. Rurik Calamniuksen arkisto A:9 OMA.

⁹¹ Wäinö Calamniuksen kirje Rurik Calamniukselle 10.3.1916. Rurik Calamniuksen arkisto A:9 OMA; Wilma Calamniuksen kirje Wäinö Calamniukselle 13.4.1915. Wäinö Calamniuksen arkisto A:28 OMA.

⁹² Wilma Calamniuksen kirje Wäinö Calamniukselle 13.4.1915. Wäinö Calamniuksen arkisto A:28 OMA; Kianto 1967, 91–100, 152–153.

⁹³ Lahtinen & Leskelä-Kärki & Vainio-Korhonen & Vehkalahti 2011, 20-21.

⁹⁴ Heikkinen 1986, 11-12.

2.2 Wäinön kaksi erilaista avioliittoa

[- -] ja onkinhan minun viime aikoina ollut pakko opetella tukehuttamaan kaikki tunteet.⁹⁵

Wäinö avioitui ensimmäisen kerran joulukuussa 1899 itseään 11 vuotta nuoremman Alli Sandbergin kanssa. Alli oli tuolloin 18-vuotias. Parin ikäero ei ollut epätavallinen, päinvastoin, sillä sivistyneistön parissa oli tavallista, että mies oli naista reilusti vanhempi. Syynä tähän oli näkemys siitä, että miehen tuli toimia nuoren naisen opastajana ja kasvattajana elämässä. Alli oli kuitenkin avioliiton solmiessaan hyvin nuori, sillä säätyläisnaisten keskimääräinen avioitumisikä oli tuolloin 24 vuotta.⁹⁶ Ei ole tietoa missä ja koska Alli ja Wäinö toisensa tapasivat, mutta Allin isä Hugo Sandberg toimi Rovaniemellä Kemi-yhtiön metsäpäällikkönä, joten ehkä maanmittausinsinöörinä toiminut Wäinö tutustui perheeseen työn kautta. Ensimmäinen lapsi syntyi syyskuussa 1900 ja sen jälkeen lapsia tuli joka toinen vuosi vielä kolme lisää.⁹⁷

Ensimmäiset merkit parin välillä olevista ristiriidoista tulevat esiin vain muutamana aviovuoden jälkeen. Juuri ennen Reinon syntymää syksyllä 1904⁹⁸ Wäinö kirjoitti Rurikille avioerosta.

[- -] kun tuo meidän suhteemme jo kaikkien tiedettävästi on kokonaan loppussa [- -]⁹⁹

Wäinö oli pois kotoa ja suunnitteli lähtöä ulkomaille puoleksi vuodeksi, jotta avioeron saisi laillisesti. Hän kertoi odottavansa riitoja lapsista, mikäli ero olisi tosiasia. Kenties tilanteesta järkyttyneenä hän toivoi, ettei Alli ehkä selviäisi tulevasta synnytyksestä:

Jos niin onnellisesti käy että Alli raukka nyt kokonaan pääsee näistä maallisista vaivoista [- -]¹⁰⁰

⁹⁵ Wäinö Calamniuksen kirje Rurik Calamniukselle 24.6.1906. Rurik Calamniuksen arkisto A:9 OMA.

⁹⁶ Häggman 1994, 86, 88.

⁹⁷ Sukutaulu 1270.

⁹⁸ Sukutaulu 1270.

⁹⁹ Wäinö Calamniuksen kirje Rurik Calamniukselle 8.8.1904. Rurik Calamniuksen arkisto A:9 OMA.

Reinon syntymä toi aavistuksen verran parannusta tilanteeseen.

Ja jonkin verran tuo pieni viaton ihmisalku koettaa meitä yhdistää, vaan niitä syviä haavoja jotka sisässämme syntyneet ovat, niitä ei mahda mikään maallinen mahti umpeen saada! Onnemme on ollutta ja mennyttä, ja rohkein toivomus minulla on (lasten takia) voida edes laihassa sovussa voida elää.¹⁰¹

Perhe asui tuolloin ilmeisesti Rovaniemellä, josta Wäinö haluaisi muuttaa pois, mutta Alli ei muuttoon suostuisi.¹⁰² Marraskuussa 1904 Wäinö kirjoitti Rurikille, ettei Alli voi lasten takia hakea avioeroa. Wäinö ei missään nimessä halua luopua lapsistaan, jotka on halunnut, mutta oli sitä mieltä, että, jotta sopu hänen ja Allin välillä säilyisi, olisi parasta yrittää olla tekemättä enää lisää lapsia.¹⁰³ Tiheään syntyvät lapset kiristivät siis parin välejä. Siitä, minkälainen äiti Alli oli tai miten hän itse koko äitiytensä, ei ole tietoa. Kirjeissä ei aiheesta puhuta, olihan asia hyvin henkilökohtainen.

Tämän jälkeen säilyneissä kirjeissä on vuoden mittainen aukko, seuraava kirje on syksyiltä 1905. Tällöin parin aviokriisi on kärjistynyt äärimmilleen. Wäinöllä oli jopa itsemurha-ajatuksia. Hän kirjoitti työmatkaltaan, joka oli suuntautunut Imatrankosken suunnalle:

[- -]vaan minä melkeinpä en tohtinut mennä sinne, sillä mielestäni olen minä se joka joutaisi sinne hyppäämään! Silloinhan loppuisi tämä hirvittävä, kuluttava ristiriita elämässä! Silloin ei olisi olemassa tätä kelvotonta ihmistä, joka usein annettujen vakuutusten mukaan turmelee koko ympäristönsä, vaan josta ympäristöstä ei kuit. tavallisella tavalla saa erota.¹⁰⁴

Edelleen hän oli kuitenkin sitä mieltä, että tilanne olisi korjattavissa ja se pitäisi korjata, lasten vuoksi.¹⁰⁵ Edellä olevan lainauksen perusteella Wäinö pitää itse-

¹⁰⁰ Wäinö Calamniuksen kirje Rurik Calamniukselle 8.8.1904. Rurik Calamniuksen arkisto A:9 OMA.

¹⁰¹ Wäinö Calamniuksen kirje Rurik Calamniukselle 21.10.1904. Rurik Calamniuksen arkisto A:9 OMA.

¹⁰² Wäinö Calamniuksen kirje Rurik Calamniukselle 21.10.1904. Rurik Calamniuksen arkisto A:9 OMA.

¹⁰³ Wäinö Calamniuksen kirje Rurik Calamniukselle 25.11.1904. Rurik Calamniuksen arkisto A:9 OMA.

¹⁰⁴ Wäinö Calamniuksen kirje Rurik Calamniukselle 24.9.1905. Rurik Calamniuksen arkisto A:9 OMA.

¹⁰⁵ Wäinö Calamniuksen kirje Rurik Calamniukselle 24.9.1905. Rurik Calamniuksen arkisto A:9 OMA.

ään syyllisenä ja henkilö, joka hänelle on sanonut hänen turmelevan koko ympäristönsä on tietenkin Alli. Tästä voi päätellä heillä olleen runsaasti riitoja. Vuosi, joka on Wäinön lähettämien kirjeiden välillä, on luultavasti ollut kaikkea muuta, kuin mukavaa perhe-elämää. Lopullinen isku koitti kuukauden kulu-
tua. Sen jälkeen pari ei enää asunut saman katon alla.

Jotain pimeää, kauheaa ja katkeraa on tapahtunut nykyisin. En ole vielä parantunut kärsimistäni sieluntuskista ja siksi en tohdi vielä kajota yksityiskohtiin tapahtumissa. Kerron vaan että kotini on kummien epänormaalien päähänpistojen takia hävitetty, perhe hajoitettu ja lapsien jakamisesta on paljon perhe-oikeutta käyty.¹⁰⁶

Olivian kirje Rurikille paljastaa asioiden laidan:

Hän oli niin surullinen ja lyöty – ja kaikki Allin tähden. Hän vielä rakastaa tuota kunnotonta ja ottas hänen milloin tahansa takasin. Ja kummin-kin huhut käy että Alli on rakastunut toiseen.¹⁰⁷

Avioliitto oli käytännöllisesti katsoen ohi, vaikka Wäinö ja Alli eivät koskaan virallista avioeroa saaneetkaan. Wäinöstä tuntui raskaalta hajottaa lapsilta koti ja hän vielä kuitenkin toivoi, että tilanne olisi korjattavissa.

Ero oli järkytys sekä Allin että Wäinön perheelle. Allin perheessä tapauksesta ei puhuttu, vaan kaikki vaikenivat. Elli haluaisi auttaa Wäinöä, jotta tämän elämästä tulisi siedettävämpää. Olivian kävi Wäinöä sääliksi ja Wilman aviomies Hansu kirjoitti osanottonsa. Wäinö sai tietoja Allista tämän siskolta Elliltä. Lokakuun lopussa paljastui, että Alli on raskaana ja lapsen olisi määrä syntyä seuraavana kesäkuuna. Alli oli isänsä kanssa matkoilla. Miksi ja missä, se ei kirjeistä selviä. Alli oli ollut hermostunut ja viettänyt matkalla aikaa vain pimeässä hotellihuoneessa. Ellin ja tämän miehen luona vieraillessaan hän oli kuitenkin vaikuttanut rauhalliselta ja energiseltä. Kukaan ei osannut sanoa mitä hän ajat-

¹⁰⁶ Wäinö Calamniuksen kirje Rurik Calamniukselle 22.10.1905. Rurik Calamniuksen arkisto A:9 OMA.

¹⁰⁷ Olivia Calamniuksen kirje Rurik Calamniukselle 12.11.1905. Rurik Calamniuksen arkisto A:8 OMA.

teli ja tunsi, sillä hän ei ollut suostunut puhumaan tilanteesta kenenkään kanssa.¹⁰⁸

Marraskuussa Alli oli kirjeensä mukaan Pernajan pappilassa, jossa uskoi voitavansa muuttua paremmaksi ihmiseksi. Hänellä oli Reino mukanaan ja hän pyysi Wäinöä kertomaan Aunesta. Ehkä Wäinö oli ollut haluton niitä antamaan, sillä Alli kirjoitti hänellä olevan laillinen oikeus saada tietoja Aunesta.¹⁰⁹ Esikoinen, Aune, oli siis Wäinöllä ja kuopus Reino Allin mukana. Keskimmäistä lasta, Ennyä, ei mainita kirjeissä. Ehkä hän oli jonkun sukulaisen hoivissa.

Loppuvuosi kului Wäinöllä surullisessa tunnelmassa. Joulukuun alussa hän pyytää Allia palaamaan kotiin, ja oli kertonut tästä myös Allin siskolle Ellille, joka puolestaan ei osannut edelleenkään sanoa mitään Allin ajatuksista. Elli ei näytä ollenkaan hyväksyvän siskonsa toimia, sillä hän kirjoitti olleensa Allille epäystävällinen. Joulukuu oli ollut Wäinölle vaikea, mutta Elli uskoi, että kunhan pyhät olisivat ohi ja samalla niihin liittyvät muistot jo etäämmällä, alkaisi kaikki näyttää hieman valoisammalta. Alli oli edelleen poissa, hän oli ehkä matkustanut joko Loviisaan tai Porvooseen. Tämän lisäksi Elli osasi kertoa Allin kuulumisista sen, että tämän pahoinvointi oli hellittänyt.¹¹⁰ Allin Wäinölle kirjoittamia kirjeitä ei ole arkistossa yhtä lukuun ottamatta. On siis vaikea sanoa minkälaista heidän keskinäinen kirjeenvaihtonsa on ollut, mutta jonkinlaista kirjeenvaihtoa he kuitenkin ovat käyneet, sillä Wäinön kirjeissä on ajoittain viittauksia Allin lähettämiin kirjeisiin. Arkiston perusteella Wäinö näyttää saaneen tietoja Allista ja tämän liikkeistä lähinnä Ellin kautta.

Alkuvuodesta 1906 Alli kirjoitti Wäinölle keksineensä keinon, jolla lapset voisivat asua vuorotellen kummankin luona. Wäinö ei ajatuksesta innostu.

¹⁰⁸ Elli Sjöblomin kirje Wäinö Calamniukselle 19.10.1905. Wäinö Calamniuksen arkisto A:1 OMA; Elli Sjöblomin kirje Wäinö Calamniukselle 31.10.1905. Wäinö Calamniuksen arkisto A:1 OMA; Kalle Sjöblomin kirje Wäinö Calamniukselle 9.11.1905. Wäinö Calamniuksen arkisto A:7 OMA; Olivia Calamniuksen kirje Rurik Calamniukselle 12.11.1905. Rurik Calamniuksen arkisto A:8 OMA; Hansu Reinilän kirje Wäinö Calamniukselle 20.12.1905. Wäinö Calamniuksen arkisto A:19 OMA.

¹⁰⁹ Alli Calamniuksen kirje Wäinö Calamniukselle 19.11.1905. Wäinö Calamniuksen arkisto A:1 OMA.

¹¹⁰ Elli Sjöblomin kirjeet Wäinö Calamniukselle 2.12.1905 ja 30.12.1905. Wäinö Calamniuksen arkisto A:1 OMA.

Tuota en minä taas ensinkään voi hyväksyä, ensiksikin katsoen siihen että tuolla tavalla kasvattaisimme lapsistamme hajanaisia luonteita, ja toiseksi kiduttaisimme itseämme turhan päiten tapahtuneen muistelemisella.¹¹¹

Ilmeisesti Wäinön ajatuksena on se, että lapset olisivat hänen luonaan. Kenties hän toivoi, että Allin ehdotuksesta kieltäytymällä hän lopulta saisi Allin takaisin kotiin, sillä

Tämän päivän postissa menee minulta kirje A:lle Helsinkiin. Teen siinä – toivoakseni viimeisen – yrityksen voittaa hänet perheelleni takaisin (tätä elä huoli muille kertoa).¹¹²

Yritys ei onnistunut, eivätkä sen jälkeen mahdollisesti tulleet seuraavatkaan yritykset. Alli on jo päätöksensä tehnyt. Lapsi syntyi ennen aikaisesti kesäkuun alussa. Alli oli tuolloin Pernajassa, mutta aikoi matkustaa jo kuun lopussa Rovaniemelle.¹¹³ Sisarukset halusivat auttaa Wäinöä ja olla tämän tukena vaikeassa tilanteessa. Rurik oli jo alkuvuodesta 1906 ehdottanut, että Wäinö muuttaisi lapsineen hänen luokseen ja Saimi puolestaan muuttaisi syksyllä Wäinön luo Ouluun hoitamaan lapsia.¹¹⁴

Wäinön ja Allin tilanteesta kertovat kirjeet loppuvat vuoden 1906 syksyyn. Kesäkuussa 1908 lukee Tornion lehdessä seuraava uutinen:

Wiime sunnuntaina päiväällisen aikaan ampui itsensä Rovaniemen kirkonkylässä rouva Alli Calamnius, o.s Sandberg. Äkillinen mielenhäiriö kuuluu olewan syynä tekoon. Wainaja oli 28 vuoden ikäinen.¹¹⁵

Tapauksesta kerrottiin muissakin lehdissä, muun muassa Kaiussa ja Kansan Tahdossa. Allin kerrotaan eläneen erillään miehestään. Kuolinpäivänään hän oli valittanut huonoa oloa, jonka johdosta paikalle oli kutsuttu piirilääkäri Sahl-

¹¹¹ Wäinö Calamniuksen kirje Rurik Calamniukselle 11.2.1906. Rurik Calamniuksen arkisto A:9 OMA.

¹¹² Wäinö Calamniuksen kirje Rurik Calamniukselle 11.2.1906. Rurik Calamniuksen arkisto A:9 OMA.

¹¹³ Wäinö Calamniuksen kirje Rurik Calamniukselle 24.6.1906. Rurik Calamniuksen arkisto A:9 OMA.

¹¹⁴ Wäinö Calamiuksen kirje Rurik Calamniukselle 11.2.1906. Rurik Calamniuksen arkisto A:9 OMA; Saimi Calamniuksen kirjeet Rurik Calamniukselle 14.8.1906 ja 16.9.1906. Rurik Calamniuksen arkisto A:4 OMA.

¹¹⁵ Tornion lehti 3.6.1908.

berg. Lääkärin ollessa lähdössä oli Allin huoneesta kuulunut laukaus, hän oli ampunut itseään ohimoon. Hänet vietiin sairashuoneelle, jossa hän kuoli. Tapausten johdosta aiotaan järjestää poliisitutkinta ja tehdä ruumiinavaus.¹¹⁶

Allin kuolema sai aikaan ilkeämielisiä huhuja ja asioiden selvittämiseksi halusivat Allin isä sekä Wäinö ryhtyä toimenpiteisiin. Tapausta käsiteltiin Rovaniemen väli- ja talvikäräjillä. Asian johdosta kuulusteltiin työmiehiä, palvelijatarta sekä piirilääkäri Sahlbergia. Huhujen mukaa Sahlbergilla olisi ollut suhde Allin kanssa, jonka hän olisi itse tunnustanut Allin isälle ja jonka puolesta monet olivat todistaneet. Oikeuden edessä hän kuitenkin kielsi asian. Epäiltiin, että Sahlberg olisi surmannut Allin, mutta lopulta oikeus tuli siihen tulokseen, että Allin oli tehnyt itsemurhan äkillisessä mielenhäiriössä.¹¹⁷

Viimeinen Wäinön kirjoittama kirje Allin ajalta on alkuvuodelta 1906. Sen jälkeen kirjeissä on aukko ja seuraava kirje on vuodelta 1911, jolloin Wäinö meni naimisiin Helnyn kanssa. Ei siis ole varmaa tietoa siitä, millä tavoin ero Allista ja lopulta tämän itsemurha Wäinöön vaikutti. Kirjeidensä perusteella hän vaikutti vielä rakastuneelta ja olisi halunnut saada perheen kokoon, joten lopullinen ero on varmasti ollut vaikea. Allin itsemurha on sekin varmasti ollut järkytys ja raskas asia. Aukko kirjeissä on harmiteltava asia. Kirjeiden puuttumiseen lähes viiden vuoden ajalta on monenlaisia selityksiä. Kenties Wäinö ei noina vuosina kirjoittanut paljon, kirjeet on voitu hävittää tarkoituksella ja ehkä Wäinön omasta toiveesta, ne ovat myös voineet hävitä vuosien varrella tai voi olla, että järjestämättömän aineiston joukosta löytyykin vielä Wäinön kirjeitä noilta vuosilta.

Raskaiden vuosien jälkeen elämä jatkui valoisampana. Olivia kirjoitti Rurikille:

*Toivon varmaan että Wäinö nyt Helnyn kanssa on paremman onnen saavuttanut kun koskaan Allin kanssa.*¹¹⁸

¹¹⁶ Kansan Tahto 2.6.1908, Kaiku 3.6.1908.

¹¹⁷ Kaiku 28.12.1908 ja 29.1.1909.

¹¹⁸ Olivia Calamniuksen kirje Rurik Calamniukselle loppuvuodesta 1911. Rurik Calamniuksen arkisto A:8 OMA.

Syksyllä 1911 Wäinö avioitui Helny Aejmelaeuksen kanssa.¹¹⁹ Helnyn ja Wäinön välistä kirjeenvaihtoa ei ole säilynyt, eikä Wäinönkään kirjoittamia kirjeitä muillekaan ole kuin muutamia. Säilyneiden kirjeiden perusteella Olivian toive näyttää toteutuneen. Hieman häiden jälkeen Wäinö kirjoitti Rurikille:

Paljon riittää Helnyllä työtä ja kyllä hän hyvä työssä on. Hän on yhtä halukas kuin Alliraukka oli haluton työhön. Merkillisen lämpöisesti ja sydämellisesti ottivat lapset uuden äitinsä vastaan. Ja jos hän nyt poistuisi, niin kyllä olisi kaipuu suuri. Ja heti ensi illasta alkaen he täydellä halulla äidiksi puhuttelivat.¹²⁰

Wäinö kutsuu Helnyä vaatimattomaksi ja työteliääksi¹²¹ ja Helny vaikuttaakin olevan Allin vastakohta. Oliviakin kirjoitti Helnyn olevan kärsivällinen, lempeä ja kiltti lapsia kohtaan.¹²² Ensimmäinen yhteinen lapsi, Atte, syntyy kesällä 1914. Ero edellisen lapsen, Irjan, syntymään on suuri. Wäinö vaikutti hyvin onnelliselta.

Minun omalla Helnylläni on kriittillinen aika käsissä noin kuukauden kuluessa. Kunpa nyt kaikki päättyisi onnellisesti ja hyövästi ja kunpa nyt itse kerkiäisin siksi aikaa kotiin, niin tuntisi Helny itsensä silloin turoal-lisemmaksi.¹²³

Alli ja Helny vaikuttavat olleen lähes toistensa vastakohtia. Niin olivat myös avioliitot. Liitto Allin kanssa oli jo alusta asti myrskyisä. Syytä oli varmasti kummassakin. Ehkä Alli kärsi jonkinlaisista mielenterveysongelmista eikä neljän lapsen syntymä kuuden vuoden aikana varmastikaan helpottanut tilannetta. Hän oli myös hyvin nuori avioituessaan. Wäinö kuvailee Allia isoksi lapseksi,

¹¹⁹ Sukutaulu 1270.

¹²⁰ Wäinö Calamniuksen kirje Rurik Calamniukselle 4.11.1911. Rurik Calamniuksen arkisto A:9 OMA.

¹²¹ Wäinö Calamniuksen kirje Rurik Calamniukselle 1.7.1913. Rurik Calamniuksen arkisto A:9 OMA.

¹²² Olivia Calamniuksen kirje Rurik Calamniukselle loppuvuodesta 1911. Rurik Calamniuksen arkisto A:8 OMA.

¹²³ Wäinö Calamniuksen kirje Rurik Calamniukselle 5.7.1914. Rurik Calamniuksen arkisto A:9 OMA.

joka on hyvin itsekäs.¹²⁴ Wäinö ei itsekään vaikuta erityisen helpolta persoonalta ja myönsikin sen:

*[- -] minä jöröjukka, minä jota kaikki omaiseni – omasta Allistani alkaen – pitävät sietämättömänä kylmänä ja tunteettomana [- -]*¹²⁵

Allin kuolemaan liittyvissä oikeuskäsittelyissä todettiin että pari oli asunut erillään ”luonteittensa erilaisuudesta johtuneen erimielisyyden tähden”¹²⁶. Tämä olikin varmasti suurin syy avioliiton ongelmiin. Aviokriisissä osallisina oli myös neljä lasta. Miten he selvisivät kaikesta? Atte kirjoitti pojalleen, että sisarpuolien lapsuus oli hajanainen. Ennen Wäinön ja Helnyn avioitumista he olivat usein erillään toisistaan ja isästään, osa lapsista oli välillä Rovaniemellä isovanhempien hoivissa ja osa Turussa tätinsä luona.¹²⁷

Vanhin lapsi, Aune, kirjoitti, että lapsuudenkodissa vallitsi kolikko tunnelma. Ehkä hänen ajatuksensa heijastivat edes hitusen myös muiden lasten ajatuksia.

*[- -] äidin hellän rakkauden puuttuessa meiltä puuttui paljon. Et ehkä aavista mitä tämä rakkaudenpuute vaikutti minun herkkään mieleeni. Sinä Isä olit aina niin kaukana, niin etäällä, vieraannuin sinusta – surin sitä paljon, paljon [- -] ettet voinut pitää minusta. Ja kuinka minä kaipasin antaa ja saada hellyyttä!*¹²⁸

Tämän enempää lasten ajatuksia ei arkisto paljasta. Ilmeisesti he kuitenkin menestyivät elämässään, sillä heillä kaikilla oli ammatti ja osalla myös perhe.¹²⁹ Lapsuudessa koetut tragediat varmasti vaikuttavat elämään, mutta miten, sitä voi vain arvailla.

¹²⁴ Wäinö Calamniuksen kirje Rurik Calamniukselle 24.1.1904. Rurik Calamniuksen arkisto A:9 OMA.

¹²⁵ Wäinö Calamniuksen kirje Wilma Calamniukselle 25.8.1902. Johan Wiktor Calamniuksen arkisto B:50 OMA.

¹²⁶ Kaiku 29.1.1909.

¹²⁷ Atte Kalajoen kirje Jorma Kalajoelle 17.5.1986. Atte Kalajoen arkisto Ab:4 OMA.

¹²⁸ Aune Calamniuksen kirje Wäinö Calamniukselle 28.11.1921. Wäinö Calamniuksen arkisto A:6 OMA.

¹²⁹ Sukutaulu 1270.

2.3 Romanttinen rakkaus

*[- -] ja koska niin suurella ikävällä muistelen nyt sinua, jottei tunnu ollenkaan nukuttavan [- -]*¹³⁰

Romanttinen rakkaus ihannekuvana ja avioliiton perustana alkoi saavuttaa alaa 1800-luvun alun Euroopassa. Aikaisemmin sukujen hyöty ja sääty olivat olleet merkitseviä asioita, mutta vähitellen avioliiton solmimisesta ja ihmisten välisistä rakkaussuhteista alkoi muodostua yksityisiä asioita, joihin ei ulkopuolisten ollut sopivaa sekaantua. Rakkausavioliiton ihanne toi uudenlaisia vaatimuksia tutustumiseen ja seurusteluun. Sulhasen oli aikaisemmin ollut tärkeää tehdä vaikutus morsiamen isään, mutta nyt ensisijaisesti naiseen. Naisten kohdalla puolestaan ulkonäöstä tuli entistä tärkeämpi.¹³¹

Calamnius-suvun arkistot sisältävät vain muutamia rakkaudesta kertovia kirjeitä. Harmittavasti aviopuolisoiden tai rakastavaisten kirjeenvaihtoa ei ole säilynyt. Kirjeiden joukosta löytyy kuitenkin todellinen aarre, ihka oikea rakkauskirje. Kirje on lähetetty Olivialle maaliskuussa 1876 ja sen allekirjoituksena on pelkkä lempinimi *Feedi*¹³².

Kirje on todellista tunteiden paloa:

*Woi, Olivia, koko päivän on minun ollut ikävä sinua ja nyt on se vieläkin enempi [- -] Muistappa Olivia leikata mulle omasta tukastasi pikkuinen muisto, jota saisin hyvällä silloin kun sinä poissa luotani olet.*¹³³

Olivian silmiä verrataan tähtitaivaaseen ja Feedi puhuu itsestään rakastuneena ihmislapsena. Hän on kovin pahoillaan siitä, että ei ole nähnyt Oliviaa eikä kuullut tämän ääntä edes seinän takaa.¹³⁴ Kirjeessä näkyvä lähes liioittelulta vaikuttava tunteellisuus oli ajalle tyypillistä, sillä ylitsevuotavat viestit ja lahjat kuuluivat kosiskeluun. Samoin hiuskiehkuran pyytäminen, sillä hiukset olivat

¹³⁰ Feedin kirje Olivia Calamniukselle 17.3.1876. Olivia Calamniuksen arkisto A:4 OMA.

¹³¹ Vainio-Korhonen & Lahtinen 2015, 195-198.

¹³² Feedin kirje Olivia Calamniukselle 17.3.1876. Olivia Calamniuksen arkisto A:4 OMA.

¹³³ Feedin kirje Olivia Calamniukselle 17.3.1876. Olivia Calamniuksen arkisto A:4 OMA.

¹³⁴ Feedin kirje Olivia Calamniukselle 17.3.1876. Olivia Calamniuksen arkisto A:4 OMA.

tuolloin romantisoitu asia ja rakastetun hiuksia pidettiin usein medaljongissa tai sormuksen kannassa.¹³⁵ Olivia pysyi kuitenkin naimattomana koko ikänsä.¹³⁶ Mitä tapahtui?

*Mitenkä nyt olet päässyt lohdutetuksi pettyneistä toiveistasi. Kyllähän se luopumus aina on hyvä, luopumus ja itseltänsä kieltäminen. – Woi nyt hyvin sekä henkes että ruumiis puolesta ja rohkaise mielesi.*¹³⁷

Johan Wiktorin lähettämä kirje on päiväämätön, mutta sen voisi ajatella viittaavan jonkinlaiseen välirikoon Olivian ja Feedin välillä. Vuonna 1876 Olivia oli 32-vuotias¹³⁸, joten hän oli luultavasti jo hyvinkin valmis avioitumaan, mutta joutuikin pettymään raskaasti. Feedin henkilöllisyydestä ei ole varmaa tietoa, sillä hänet mainitaan vain kahdessa kirjeessä ja niissäkin vain lempinimellään.

Pieniä tiedonmurusia saa kuitenkin koottua. Johan Wiktor mainitsi helmikuussa 1875 kirjoittamassaan kirjeessä, että Feedi on Helsingissä samassa paikassa vuokralaisena Johan Wiktorin kanssa.¹³⁹ Johan Wiktor opiskeli tuolloin teologiaa ja hänet vihittiin papiksi seuraavana vuonna.¹⁴⁰ Ehkä Feedi oli myös teologian opiskelija.

Olivialle lähettämässään rakkauskirjeessä Feedi kertoo olevansa Piippolassa ja aikovansa matkustaa Rantsilaan.¹⁴¹ Hän saattoi siis olla tuolloin kotimaisemissaan Pohjois-Pohjanmaalla. Olivian ja Johan Wiktorin veli August Benjamin toimi samoilla seuduilla, Pulkkilassa, kirkkoherrana 1860- ja 1870-luvuilla.¹⁴² Vaikuttaa siltä, että Feedi oli tuttava jo pidemmältä ajalta. Lempinimi *Feedi* saattaisi tulla etunimestä Fredrik.

Kyseessä olisi mahdollisesti siis Fredrik niminen mies, joka oli kotoisin Pohjois-Pohjanmaan eteläosista ja joka mahdollisesti oli ammatiltaan pappi. Ensimmäi-

¹³⁵ Vainio-Korhonen & Lahtinen 2015, 195–198.

¹³⁶ Sukutaulu 1259.

¹³⁷ Johan Wiktor Calamniuksen kirje Olivia Calamniukselle. Olivia Calamniuksen arkisto A:1 OMA.

¹³⁸ Sukutaulu 1259

¹³⁹ Johan Wiktor Calamniuksen kirje Hilda Calamniukselle 6.2.1875. Hilda Calamniuksen arkisto A:1 OMA.

¹⁴⁰ Sukutaulu 1259.

¹⁴¹ Feedin kirje Olivia Calamniukselle 17.3.1876. Olivia Calamniuksen arkisto A:4 OMA.

¹⁴² Sukutaulu 1262.

nen ajatukseni oli, että Feedi olisi Johan Wiktorin ikätoveri. Johan Wiktor pääsi ylioppilaaksi vuonna 1857¹⁴³, mutta samana vuonna ei ylioppilasmatrikkelistä¹⁴⁴ löytynyt ketään Feedin kuvaukseen sopivaa. Johan Wiktor vihittiin papiksi vuonna 1876, joten kenties myös Feedi sai pappisvihkimyksensä samoihin aikoihin. Ja kuinka ollakaan, vuoden 1875 heinäkuussa vihittiin papiksi Fredrik Mennander¹⁴⁵, joka oli kotoisin Piippolasta ja toimi myöhemmin Puolangan kirkkoherrana¹⁴⁶.

Olisiko hän Olivian rakastettu, Feedi? Kaikki on tietenkin vain arvailua, kahden kirjeen antamalla tiedoilla ei voi sanoa mitään varmaa. Fredrik Mennander syntyi vuonna 1850¹⁴⁷ ja oli siten kuusi vuotta Oliviaa nuorempi. Vuonna 1878 hän avioitui Naemi Liljebladin kanssa.¹⁴⁸ Mikäli hän olisi oikea Feedi, olisi hän mennyt naimisiin toisen naisen kanssa kaksi vuotta Olivialle lähettämänsä rakkauskirjeen jälkeen. Kirjeen lähettämisen aikaan Feedi olisi siis ollut 26-vuotias ja Olivia puolestaan 32. Ehkä ikäero oli lopulta liikaa vielä varsin nuorelle miehelle ja sen seurauksena suhde Oliviaan päättyi.

Arkistosta löytyy myös toinen kirje, jossa puhutaan suurista tunteista. Kyseessä on kihlapari Saimi ja tämän tuleva aviomies Kalle.

Tuntuu oikein mukavalta että sillä tavalla päätimme sen minun vastaisen Helsinkiin tulomme. Kovin tuntuisikin ikävältä ajatella olla erossa ensi syksyyn saakka toisistamme. Nythän ei ole jäljellä kuin 4 ja puoli kuukautta jolloin tapaamme taas toisemme ja toivottavasti silloin emme ikinä enää tarvitse toisistamme erota.¹⁴⁹

¹⁴³ Sukutaulu 1259.

¹⁴⁴ Ylioppilasmatrikkeli 1853–1899.

¹⁴⁵ Papiksi vihityt Kuopion–Oulun hiippakunnassa 1851–1939. Kansallisbiografia.

¹⁴⁶ Ylioppilasmatrikkeli 1853–1899.

¹⁴⁷ Ylioppilasmatrikkeli 1853–1899.

¹⁴⁸ Ylioppilasmatrikkeli 1853–1899.

¹⁴⁹ Kalle Kososen kirje Saimi Calamniukselle 19.1.1904. Saimi Calamniuksen arkisto A:3 OMA.

Kirje on lähetetty tammikuussa 1904 ja pari meni naimisiin saman vuoden ke-
säkuussa.¹⁵⁰ Siinä kerrotaan ikävästä, jonka erossa oleminen aiheuttaa ja omista
tunteista, jotka olivat vahvoja.

*Lähetän [- -] omalle armahalle Saimilleni sydämmellisen syleilyn ja
suudelman.*¹⁵¹

Saimin Kallelle lähettämiä kirjeitä ei arkistossa ole, mutta varmasti Saimin vas-
tauskirjeet ovat olleet yhtä tunteellisia. Parin onni ei kuitenkaan kestänyt kauan,
sillä Kalle kuoli vuoden 1908 lopussa, vain neljän avioliittovuoden jälkeen. Sai-
mi ei avioitunut enää uudelleen.¹⁵²

Nuorinta sukupolvea edustava Atte koki nuoruudessaan suuren rakkauden,
joka kuitenkin päättyi rakastetun kuolemaan. Aten tuntemukset paljastuvat
päiväkirjoista, joita hän kirjoitti vuodesta 1932 alkaen. Päiväkirjoja hän kirjoitti
koko elämänsä ajan ja ilmeisesti lopulta tiedostaen, että ne tultaisiin hänen tah-
tonsa mukaan ajallaan toimittamaan arkistoon. Varhaisimpiin päiväkirjoihin on
tehty jälkikäteen merkintöjä, joilla selitetään aikaisemmin kirjoitettuja asioita.
Ajoittain on tekstiä myös yliviivattu, luultavasti johtuen kirjoitusten henkilö-
kohtaisuudesta.

Aten rakkaus pysyy yhtä salaperäisenä kuin Olivian Feedikin, sillä hänetkin
mainitaan vain lempinimellä Tatta. Oikeasta nimestä ei ole minkäänlaisia viit-
teitä. Tietoa siitä, missä he tapasivat, ei myöskään löydy. Ensimmäinen mainin-
ta Tatasta on Aten päiväkirjassa joulukuulta 1932, jolloin Atte kirjoitti olleensa
Tatan kanssa pikkujouluissa.¹⁵³ Seuraavasta vuodesta alkaen päiväkirjojen kan-
teen on kirjoitettu "Kuulun Tatalle".¹⁵⁴

Varsinainen seurustelu alkoi ilmeisesti vasta useaa vuotta myöhemmin. Lop-
puvuodesta 1939, Tatan terveyden ollessa jo huonolla tolalla, kirjoitti Atte:

¹⁵⁰ Sukutaulu 1276.

¹⁵¹ Kalle Kososen kirje Saimi Calamniukselle 19.1.1904. Saimi Calamniuksen arkisto A:3 OMA.

¹⁵² Sukutaulu 1276.

¹⁵³ Päiväkirja-kalenteri 1932. Atte Kalajoen arkisto F:1 OMA.

¹⁵⁴ Sotaa edeltävät päiväkirjat. Atte Kalajoen arkisto F:1 OMA.

[- -] ajattelin ja muistelin kaikkia viimeisen kahden vuoden onnellisia hetkiä Tatan kanssa.¹⁵⁵

Siitä, mikä tauti Tattaa vaivaa, ei puhuta, mutta esimerkiksi jonkinlainen keuhkotauti tai syöpä saattaisi olla kyseessä. Vaikka päiväkirjassa ei suoraan asiaa kirjoitetaakaan, voi rivien välistä lukea, että Tatan taudin tiedettiin olevan kohtalokas. Tammikuussa 1940 Tatan vointi oli jo huonontunut paljon:

Oma Tatta ei juossut minua vastaan eteiseen [- -]¹⁵⁶

Tatan vointi huononi koko ajan ja helmikuun alussa kuolema oli jo varma.

Viimeistä kertaa lepään Tatan huoneessa, Tatan ja minun huoneessa [- -]¹⁵⁷

Myös Tatta on kirjoittanut päiväkirjaan viimeiset sanansa:

Kun Jumala antaisi minun valvoa tämä yö, mutta kun ruumis on niin väsynyt. Hiljaista – miksi tämä ei ole unta. – Tatta¹⁵⁸

Voi hyvin kuvitella minkälainen on ollut rakastavaisten viimeinen ilta yhdessä tietäen, että kohta toista ei enää ole. Tatan kuoleman jälkeen Atte oli hyvin surullinen ja masentunut. Hän kirjoitti paljon kaipauksesta.

Voi rakas kulta Tatta. Sinä ja vain Sinä olet mielessäni, jokaisen hetken, jolloin saan vapaasti hengittää [- -] Tällaistaako siis pitää elämän olla!?¹⁵⁹

Aika kuitenkin parantaa ja uusi rakkaus astui Aten elämään.

Kaiken inhimillisen kurjuuden keskellä ja kuoleman voimien vallitessa on minulla sisäinen, lämmin turvallisuuden tuntu, josta saan olla kiitollinen omalle Mirkulleni, jonka lopultakin suojele sallimus heitti eteeni kuin

¹⁵⁵ Päiväkirja 10.11.1939–4.3.1940. Atte Kalajoen arkisto F:2 OMA.

¹⁵⁶ Päiväkirja 10.11.1939–4.3.1940. Atte Kalajoen arkisto F:2 OMA.

¹⁵⁷ Päiväkirja 4.3.–10.7.1940. Atte Kalajoen arkisto F:2 OMA.

¹⁵⁸ Päiväkirja 4.3.–10.7.1940. Atte Kalajoen arkisto F:2 OMA.

¹⁵⁹ Päiväkirja 4.3.–10.7.1940. Atte Kalajoen arkisto F:2 OMA.

*taivaan lahjan. Päivästä päivään muistan häntä ja riemuitsen tietäessäni, että hän on aina luonani.*¹⁶⁰

Päiväkirjan perusteella vaikuttaa siltä, että Atte oli hyvin tunteellinen ihminen. Esimerkiksi hänen ja Mirjan häistä ja niihin liittyvistä tunteistaan hän kirjoitti monta sivua. Myös Tatalle on omistettu pieni kirjoitus, jossa muistellaan yhteistä aikaa.¹⁶¹

Vaikka arkistoissa ei rakkauteen liittyviä kirjeitä tai muuta materiaalia olekaan erityisen paljon, kertovat jäljelle jääneet asiakirjat siitä, että Calamnius-suvun jäsenet tunsivat ja ilmaisivat suuria rakkauden tunteita. He menettivät tai saivat rakkauden sekä kokivat pettymyksiä.

¹⁶⁰ Päiväkirja 1941/1942. Atte Kalajoen arkisto F:2 OMA.

¹⁶¹ Päiväkirja 1941/1942. Atte Kalajoen arkisto F:2 OMA.

3. Yhteiskunnallisia teemoja arkielämässä

3.1 Kielen muutos

Aika välistä tekisi mieleni kirjoittaa jotain milloin mitä kaunokirjallisuutta, aina vaan on tuo alituinen työ esteenä. Tekisi näet minunkin mieli kartuttaa suomalaista kirjallisuutta ja siten hyödyttää kansaani, mutta tuo ikuinen tieteellisyys on aina tiellä.¹⁶²

Kielestä tuli merkittävä ideologinen ja kansakuntaa luova tekijä 1800-luvun Euroopassa kansakuntien alkaessa hahmottua. Suomessa syntyi sekä suomenkielisyttä että ruotsinkielisyyttä ajavat kansallisuusliikkeet. 1870-luvulla perustettiin Suomessa ensimmäiset poliittiset puolueet, jonka seurauksena kieliryhmien välille syntyi ristiriitoja. Kieliriidat ilmenivät mielenilmauksina politiikassa ja sanomalehdissä käydyissä keskusteluissa. Kieliriita näkyi yhteiskunnassa yli sadan vuoden ajan ja sillä oli monia positiivisia vaikutuksia erityisesti kulttuuriin. Se sai myös aikaan kielilakeja.¹⁶³

Kysymyksessä oli ennen kaikkea suomen kielen aseman parantaminen. Kasva-va joukko suomalaisuusliikkeen jäseniä alkoi vaatia suomen kielen johdonmukaista käyttöä elämän eri osa-alueilla. Tämä edellytti suomenkielistä sivistyneistöä, joka syntyiikin, kun osa ruotsinkielistä sivistyneistöä vaihtoi suunnitelmallisesti kielensä ruotsista suomeksi. 1800-luvun loppu olikin suomen kielen vahvistumisen aikakausi, jolloin luotiin monia suomenkielisiä kulttuuri-instituutioita.¹⁶⁴

Yhä useamman ruotsinkielisen oli opeteltava suomea, sillä vaikka kielenvaihto ja suomen kielen opiskelu oli aluksi ollut lähinnä aatteellista, tuli siitä 1800-luvun loppua kohden lähes välttämätön taito, jos halusi pysyä mukana kehityksessä. Yhteiskunta suomalaistui, jolloin virkamiestenkin tuli työskennellä osata suomea. Moni ruotsinkielinen säätyläinen osasi suomea jo kauan ennen

¹⁶² Johan Wiktor Calamniuksen kirje Hilda Calamniukselle 5.1.1875. Hilda Calamniuksen arkisto A:1 OMA.

¹⁶³ Ramsay 2003, 144,-145, 147, 150.

¹⁶⁴ Ramsay 2003, 144, 146.

kieliliikettä, sillä moni asui suomenkielisellä seudulla, jolloin viranhoito usein edellytti edes jonkinlaista suomen kielen taitoa.¹⁶⁵

Calamniukset olivat vanhaa pappissukua, ja kuuluivat siten itsestään selvästi sivistyneistöön. Arkistoissa olevia kirjeitä tarkastelemalla huomaa selvän kehityksen ruotsinkielisyydestä suomenkielisyyteen. Calamniukset ovat tuskin koskaan olleet täysin ruotsinkielisiä, sillä jo nykyisten Calamniusten esi-isästä, 1740-luvulla syntyneestä Petter Calamniuksesta lähtien, Calamniukset ovat toimineet pappeina muun muassa Iissä ja Pudasjärvellä, siis täysin suomenkielisillä alueilla.¹⁶⁶ Jo viranhoitokin on edellyttänyt suomenkielen taitoa.

Niin sanottuna seurustelukielenä on ennen 1800-luvun puoliväliä käytetty ilmeisesti enimmäkseen ruotsia. Suomenkielisiä kirjeitä ei tuolta ajalta löydy. Carl Gabriel on saanut ruotsinkielisiä kirjeitä siskoiltaan ja tyttäreltään. Poikansa Fredrik Wilhelmin ollessa opiskelemassa ovat vanhemmat kirjoittaneet tälle kirjeitä ruotsiksi.¹⁶⁷ Kirjeitä tosin on tuolta ajalta hyvin vähän, mutta esimerkiksi Carl Gabrielin kirjoittama omaelämäkerta ja sukuselvitys on nekin kirjoitettu ruotsiksi, joten ruotsin kieli on luultavasti ollut vallitseva kieli.¹⁶⁸

Tilanne kuitenkin muuttui vähitellen. Carl Gabrielin lapset, joihin kuuluvat muun muassa Johan Wiktor, Olivia ja August Benjamin, kirjoittivat kirjeitä molemmilla kielillä. Sisarukset ovat kirjoittaneet toisilleen sekä ruotsiksi että suomeksi, mutta isä on edelleen käyttänyt kielenä ruotsia.¹⁶⁹ Ajan kuluessa suomea käytetään kirjeissä yhä enemmän, mutta näyttää siltä, että vasta Aten lapset ovat ensimmäinen sukupolvi, joka on täysin suomenkielinen.

Suku oli siis kauan kaksikielinen. Kaksikielisyys näkyy kirjeissä, osa sukulaisista kirjoittaa suomeksi, osa ruotsiksi ja osa molemmilla kielillä. Suomussalmen pappilassa, jossa kasvoivat muun muassa Ilmari, Wäinö ja Saimi, kotikielenä

¹⁶⁵ Elomaa 2006, 190, 193.

¹⁶⁶ Sukutaulut 1231, 1246, 1259.

¹⁶⁷ Carl Gabriel Calamniuksen arkisto B:1, B:2 ja B:3 OMA, Fredrik Wilhelm Calamniuksen arkisto A:1 ja A:2 OMA.

¹⁶⁸ Carl Gabriel Calamniuksen arkisto A:9 ja A:10 OMA.

¹⁶⁹ August Benjamin Calamniuksen arkisto A:1, A:2 ja A:2 OMA; Olivia Calamniuksen arkisto A:1 ja A:2 OMA; Johan Wiktor Calamniuksen arkisto B:20, B:24 ja B:32 OMA.

käytettiin ruotsia, mutta seurustelukielenä suomea. Perheen äiti Cecilia oli täysin ruotsinkielinen eikä oppinut suomea koskaan kunnolla. Ilmeisesti hänen suomen kielen taitonsa on kuitenkin ajan mittaan parantunut, sillä 1900-luvun alkupuolella lapset kirjoittavat hänelle suomeksi.¹⁷⁰

Wäinön ensimmäinen vaimo, Alli oli ruotsinkielisestä perheestä ja isoäiti Sandberg kirjoittikin lapsenlapsilleen ruotsiksi. Ainoa arkistoissa oleva Allin kirjoittama kirje on suomeksi. Toinen vaimo, Helny, oli hänkin ruotsinkielisestä suvusta, mutta hänen arkistostaan löytyy kirjeitä molemmilla kielillä.¹⁷¹ Molemmat naiset olivat siis kaksikielisiä. Sukujen ollessa vahvasti kaksikielisiä on luonnollista, että aina uusi sukupolvikin oppii molemmat kielet. Joidenkin sukulaisten kanssa puhuttiin suomea ja toisten kanssa ruotsia.

Kieli ei näytä olleen suurimmalle osalle suvun jäsenistä mitenkään erityinen asia. Toisenlainen tilanne on Hanna Elomaan teoksessa *Idylliä etsimässä*. Siinä hän tutkii tammisaarelaista perhettä, Hultmanuja, näiden perhearkistoa lähteenä käyttäen, ja yhtenä teemana tutkimuksessa on ollut kielen merkitys identiteetille. Elomaa tulee siihen tulokseen, että kieli määrittäi Hultmanien koko elämää tavalla tai toisella. Se määrittäi muun muassa kaikkia ihmissuhteita. He olivat jonkin verran tekemisissä suomenkielisen sivistyneistön kanssa, mutta eivät ollenkaan rahvaan kanssa. Myös asenne suomenkielisiä kohtaan oli alentuva, heitä pidettiin sivistymättöminä ja alempiarvoisina. Perheen pää, Oscar Hultman, ei pystynyt edes samaistumaan suomalaiseen isänmaallisuuteen ja hän koki maan suomenkielistymisen uhkana.¹⁷²

Calamniusten asenne on siis aivan erilainen Hultmaneihin verrattuna. Asuinpaikalla oli varmasti suuri vaikutus asenteissa kieltä kohtaan. Hultmanit elivät Tammisaaressa, joka oli lähes kokonaan ruotsinkielistä aluetta, kun Calamniukset taas elivät sukupolvesta toiseen suomenkielillä paikkakunnilla. He eivät vaikuta olleen erityisen suomen- tai ruotsinmielisiä, vaan kaksikielisyys tuntuu

¹⁷⁰ Marttinen 2010, 21, 28; Heikkinen 1986, 74; Cecilia Calamniuksen arkisto A:1-A:6 OMA.

¹⁷¹ Wäinö Calamniuksen arkisto A:1 OMA; Johan Wiktor Calamniuksen arkisto B:41 OMA; Helny Calamniuksen arkisto A:1-A:26 OMA.

¹⁷² Elomaa 2006, 347–348, 355, 411.

olleen itsestään selvä asia. Suvusta löytyy kuitenkin henkilöitä, jotka halusivat erityisesti edistää suomen kielen kehitystä ja asemaa.

Yksi tällainen henkilö oli Johan Wiktor, jonka kirjoittamasta kirjeestä luvun alussa oleva lainaus on peräisin. Hän näki suomen kielen ja kulttuurin edistämisen tärkeänä asiana ja pyrki toimimaan sen edistämiseksi. Vuonna 1861 hän kirjoitti nimensä kutsukiertokirjeeseen, jossa kutsuttiin juhlistamaan Porthanin syntymäpäiviä. Samaan kirjeeseen kirjoitti perheestä nimensä myös muun muassa isä, Carl Gabriel, sekä Olivia.¹⁷³ Henrik Gabriel Porthan (1739 – 1804) oli muun muassa kielitieteilijä ja historioitsija, joka oli kiinnostunut suomalaisesta kansankulttuurista ja suomen historiasta.¹⁷⁴

Johan Wiktor osallistui suomalaisen koulun varojen keräykseen, jotta koulusta saataisiin itsenäinen. Varoja odotettiin saatavan 100 000 markkaa. Syynä tähän oli se, että ei oltu tyytyväisiä hallituksen toimiin koulujen perustamisessa, joten tavoitteena oli koulujen yksityistäminen varoja keräämällä. Kaikkien mieleen asia ei ollut ja esiin tuleekin suomen- ja ruotsin kielen vastakkainasettelu.

*Normaalikoulun hyväksi [- -] tulevat kaikki muut Osakunnat asiata suosimaan paitsi tietysti Uusmaalaiset jotka eivät kärsi suomalaisuutta eikä mitään suomalaista.*¹⁷⁵

Kirje tuo esiin yleisemminkin vallalla olleita asenteita kielikysymykseen liittyen.

Pohjalais-Osakunta on virkakielekseen ottanut suomenkielen ja toimittaa siis kaikki kirjalliset expeditionit ainoastaan suomeksi. Tästäkin asiasta lähetettiin Uusmaalaisille kiertokirje suomeksi. Mutta nämä herrat ovat niin puhtaita svekomaaneja, etteivät he ensinkään ota suomesta mitään tietoa. Kun kirje oli suomeksi, niin ei sitä luettukaan, se pantiin heti pois, eikä kukaan saanut tietää edes mitä se sisälsi. Ja näin ne aina tekevät.

¹⁷³ Kutsukiertokirje 1861. Johan Wiktor Calamniuksen arkisto B:22 OMA.

¹⁷⁴ Kansallisbiografia. Elektr. dokum.

¹⁷⁵ Johan Wiktor Calamniuksen kirje neiti Flanderille 11.2.1873. Johan Wiktor Calamniuksen arkisto B:28 OMA.

Heidän taas virkakieli on ruotsi ja he lähettävät muille Osakunnille tietysti omalla kielellään. Aina kun meillekin tulee ruotsalaisia kirjeitä, niin me aina niitä luemme, muuta he eivät ota mitään tietoa meidän kirjeistä. Eikö tuo ole naurettava poikamaisuus? Ja että he kuitenkin hyvin suomea ymmärtävät, sen tietää. Muutoin he eivät olisi kouluista päässeet, eivätkä ensinkään ylioppilaiksi. [- -] Uusmaalaista jaloutta!¹⁷⁶

Johan Wiktorin mielenkiinto oli suomen kielen aseman edistämisessä, mutta hän ei omassa elämässään aseta kieliä jyrkästi vastakkain, kuten jotkut tekivät. Hänellä oli tuttavita, jotka myös olivat suomen kielen edistämisen asialla. Eräs tuttava kirjoitti, kuinka oli päättänyt hylätä seurakuntavaalien ruotsinkieliset vaaliliput, sillä hänen mielestään ihmisten ei pidä kirjoittaa nimeään listaan, jonka sisältöä he eivät ymmärrä.¹⁷⁷

Johan Wiktor näyttää lisäksi tunteneen monia suomalaisen kulttuurin edistäjiä.

Alexis Kiven hautajaisissa olin koska olinkin likimpiä tuttavita.¹⁷⁸

Hänen arkistostaan löytyy myös luonnos Snellmanille tarkoitettu syntymäpäiväkirjeestä.¹⁷⁹

Hieman toisella tavalla on suomalaisen kulttuurin edistämiseen osallistunut nuorin sukupolvi. Wäinön lapsista Reino, Atte ja Sirkka vaihtoivat sukunimensä Kalajoeksi 1930-luvulla. Asia aiheutti hieman erimielisyyksiä, sillä Reinon mielestä naisten kohdalla nimenmuutos ei ole erityisen tärkeä asia.

Kirjeessäsi mainitset Sirkkan nimenmuutosta. [- -] oltiin sitä mieltä, että Sirkka odottaa kunnes se itsestään muuttuu. No – miksei Sirkka voisi sitä muuttaa, mutta naisiin nähden nimenmuutos todellakaan ei ole niin tärkeä; ei ainakaan minun mielestäni. Silloin he kyllä voivat olla mukana

¹⁷⁶ Johan Wiktor Calamniuksen kirje neiti Flanderille 11.2.1873. Johan Wiktor Calamniuksen arkisto B:28 OMA.

¹⁷⁷ Kaarle Leinemannin kirje Johan Wiktor Calamniukselle elokuussa 1883. Johan Wiktor Calamniuksen arkisto B:15 OMA.

¹⁷⁸ Johan Wiktor Calamniuksen kirje neiti Flanderille 11.2.1873. Johan Wiktor Calamniuksen arkisto B:28 OMA.

¹⁷⁹ Syntymäpäiväkirje Snellmanille 1881. Johan Wiktor Calamniuksen arkisto B:23 OMA.

*kun veljet muuttavat t.s. tehdä se samanaikaisesti mutta kun Sirkka ei ole ehtinyt meidän kummankaan matkaan niin olkoon edelleenkin entisellä nimellä. Tuntuishan se vähän merkilliseltä jos koko suku muuttaisi nimensä yksitellen noin vuoden väliajoin.*¹⁸⁰

Sirkalle asia oli kuitenkin tärkeä ja Atte lähettikin Sirkalle nimenmuutoskaavakkeet, jotka tämä kertoo täyttäneensä.¹⁸¹ Sukunimen muutosta hoidettiin Suomalaisuuden liiton kanssa ja asiassa ilmeni ongelmia, sillä sukunimi *Kalajoki* oli jo käytössä. Reino ja Atte pohtivat nimelle vaihtoehtoisia kirjoitusmuotoja. Takaisku asiassa oli murheellinen, sillä nimenmuutosprosessi oli kestänyt jo lähes kaksi vuotta.¹⁸² Monta vuotta asiaa jouduttiin hoitamaan, sillä vielä vuonna 1940 Helny kertoi nimenmuutokseen tarvittavien vakuuskirjojen hukkumisesta.¹⁸³ Tämän enempää tietoja nimenmuutoksesta ei arkistojen perusteella paljastu, mutta asia ratkesi kuitenkin parhain päin, sillä kaikki kolme, ja muista sisaruksista myös Irja, ottivat sukunimekseen *Kalajoki*.¹⁸⁴

3.2 Tärkeä koulunkäynti

*Jännityksellä olemme odottaneet tietoja tentistäsi, peukalot pystyssä koitimme ajatella hyöää sille illalle.*¹⁸⁵

Koulunkäynti ja opiskelu olivat tärkeitä asioita Calamniusten suvussa jokaisessa sukupolvessa. Monet vanhempien lapsilleen lähettämät kirjeet sisältävätkin ohjeita opiskeluja varten.¹⁸⁶ Suvun miespuoliset jäsenet ovat kaikki koulututtuneet pitkälle, mikä olikin sopivaa ja odotettua sivistyssuvun jäsenille.

¹⁸⁰ Reino Kalajoen kirje Atte Kalajoelle 11.2.1935. Atte Kalajoen arkisto Ab:20 OMA.

¹⁸¹ Sirkka Kyöstillän kirje Atte Kalajoelle 24.10.1935. Atte Kalajoen arkisto Ab:21 OMA.

¹⁸² Reino Kalajoen kirje Atte Kalajoelle 1.9.1936. Atte Kalajoen arkisto Ab:20 OMA.

¹⁸³ Helny Calamniuksen kirje Atte Kalajoelle 10.4.1940. Atte Kalajoen arkisto Ad:4 OMA.

¹⁸⁴ Sukutaulu 1270.

¹⁸⁵ Helny Calamniuksen kirje Atte Kalajoelle 11.5.1938. Atte Kalajoen arkisto Ab:14 OMA.

¹⁸⁶ Ks. esim. Carl Gabriel Calamniuksen kirje Fredrik Wilhelm Calamniukselle 22.9.1843. Fredril Wilhelmn Calamniuksen arkisto A:1 OMA.

Aina 1800-luvun puoliväliin asti säätyläislapset seurasivat säännönmukaisesti säätynsä edellyttämää koulutietä. Pojista tuli virkamiehiä, upseereja, opettajia tai pappeja. Tytöt kävivät tyttökouluja ja valmistautuivat tulevaa vaimon ja perheenemännän roolia varten.¹⁸⁷ Poikien osalta tämä jatkui aina nuorimpaan sukupolveen asti. Naisten koulutuksessa sen sijaan tapahtui aikaa myöten muutoksia. Toiseen sukupolveen kuuluvat Hilda ja Olivia opiskelivat ilmeisesti kotona. Jo seuraavassa sukupolvessa, eli August Benjaminin jälkikasvun kohdalla, asiat muuttuvat. Saimi, Wilma ja Aina kävivät koulussa ja opiskelivat kaikki itselleen ammatin. Wilma pääsi myös ylioppilaaksi ilmeisesti ensimmäisenä suvun naisena.¹⁸⁸ Arkistoista löytyvät kirjeet koskevat kuitenkin pääosin poikien koulunkäyntiä. Pojat oli jo nuorena lähetetty kouluun kauas kotoa.

Vuoteen 1843 asti Suomessa oli voimassa pääpiirteissään vuonna 1649 laadittu Ruotsin valtakunnan koulujärjestys. Oppilaitokset oli jaoteltu kolmeen ryhmään: akatemioihin, kymnaaseihin sekä triviaalikouluihin. Ajan myötä kouluja vain perustettiin lisää. Autonomian ajan alussa koulujärjestelmä kaipasi uudistamista, sillä kouluja oli oppilasmääriin nähden liian vähän. Syntyi ajatus reaalikouluista, joissa nimensä mukaisesti opiskeltaisiin reaaliaineita sekä kieliä. Virallisen järjestelmän ulkopuolelle reaaliluokkia syntyikin ennen uutta koulujärjestystä. Uusi koulujärjestys tuli voimaan vuonna 1843. Koulut jaettiin nyt neljään kategoriaan: ala-alkeiskouluihin, yläalkeiskouluihin, lukioihin sekä tyttökouluihin.¹⁸⁹

Seuraava uudistus tapahtui vuonna 1872, jolloin tuli voimaan uusi oppikoululaitosrakenne. Alkeiskoulut ja lukiot yhdistettiin yliopistoon johtaviksi lyseoiksi ja reaalikoulujen tehtäväksi tuli valmentaminen käytännön elämää varten. Kolmas oppikoulumuoto oli tyttökoulut.¹⁹⁰

Kaikki Calamnius-suvun miespuoliset jäsenet suorittivat ylioppilastutkinnon. Ylioppilastutkinto oli alun perin niin sanottu pääsykoe Turun akatemiaan. Käy-

¹⁸⁷ Joutsivuo 2010, 183.

¹⁸⁸ Sukutaulut 1262, 1276, 1277.

¹⁸⁹ Joutsivuo 2010, 121, 155, 159, 165–166.

¹⁹⁰ Leino-Kaukiainen & Heikkinen 2011, 26–27.

täntö alkoi kuitenkin muuttua autonomian ajan alussa. Käytännöksi haluttiin, että kaikilla yliopistoon tulevilla olisi samanlainen pohjakoulutus. Aikaisemmin ylioppilastutkinto oli ollut dekaanin pitämä kuulustelu, jolloin dekaani sai itse päättää sen sisällön. Uudet säännöt ylioppilastutkintoon saatiin vuonna 1828. Kokeita olisi kaksi: koe, joka sisälsi kaikki lukion oppiaineet sekä viisi ainetta sisältävä koe yksityisopetuksessa olleille. Vuonna 1852 yliopiston statuuotteihin lisättiin määräys, että kaikilla ylioppilaaksi aikovilla tuli olla lukion päästötodistus.¹⁹¹

Fredrik Wilhelminkin arkisto sisältää kymmenen isältä saatua kirjettä, joista monessa puhutaan koulunkäynnistä. Isä kehotti häntä opiskelemaan kunnolla, jotta hänestä kasvaisi hyvä yhteiskunnan jäsen, ja muistutti myös, että esikoispojalla oli tiettyjä velvollisuuksia koulutuksensa suhteen. Kirjeistä välittyy kuva, että koulunkäynti ei ollut Fredrik Wilhelmille aina helppoa, eikä se ollut sitä myöskään muille perheen pojille. Isä kirjoitti vuonna 1842 saaneensa rehtorilta kirjeen, jossa kerrottiin, ettei Alfred-veli pääsisi luokalta.¹⁹²

Fredrik Wilhelm kuitenkin vaikutti olevan perheen lapsista se, jonka koulunkäynti aiheutti isälle eniten harmaita hiuksia. Vuoden 1844 keväällä Fredrik Wilhelminkin ollessa 18-vuotias lukiolainen, sai isä koulun rehtorilta kirjeen. Fredrik Wilhelm oli rikkonut koulun sääntöjä ja joutunut sen vuoksi kurinpidollisten toimenpiteiden kohteeksi ja saanut kaksi päivää arestia. Isälle kirjoittamassaan kirjeessä Fredrik Wilhelm oli puolestaan valehdellut rangaistuksesta, jonka vuoksi isä kirjoitti olevansa erittäin pettynyt. Syksyllä vaikeudet jatkuvat. Isä oli antanut Fredrik Wilhelmille vapaat kädet asioiden suhteen ja sen seurauksena tämä oli itse eronnut koulusta. Isä oli jälleen pettynyt ja huolissaan siitä, miten ylioppilaskirjoitusten käy. Hän olisi halunut, että Fredrik Wilhelm tulisi ko-

¹⁹¹ Joutsivuo 2010, 170–171.

¹⁹² Carl Gabriel Calamniuksen kirje Fredrik Wilhelm Calamniukselle 25.3.1840 ja 4.11.1842. Fredrik Wilhelminkin arkisto A:1 OMA.

tiin ja opiskelisi siellä.¹⁹³ Arkistoista ei löydy tietoa siitä, miten asiassa lopulta kävi, mutta ylioppilaaksi Fredrik Wilhelm pääsi vuonna 1846.¹⁹⁴

Myös August Benjaminin pojat olivat koulussa kaukana kotoa. Kesäloman jälkeen poikien palaaminen kouluun oli vanhemmille vaikeaa. August Benjamin kirjoitti ikävöivänsä poikia ja toivoi, että kouluaikaa voisi jotenkin lyhentää, mutta niinhän ei voi tehdä, sillä

*[- -] kukaan ihminen ilman opetusta voi tulla hyödyttäväiseksi jäseneksi yhteiskunnassa eikä kelvata isän maan palvelukseen [- -]*¹⁹⁵

Ajatus on selvästi perua omalta isältä, joka perusteli samalla tavoin koulunkäynnin tärkeyttä. Hän kehotti poikia käyttämään kouluaikinsa niin, että siitä olisi kunnia Jumalalle ja isänmaalle. Myös äiti käski poikien olla ahkerana koulussa.¹⁹⁶

August Benjaminin pojatkaan eivät ilman ongelmia selviä. Vuonna 1884 Rurik epäonnistui kokeessa ja isä oli sitä mieltä, että luokalle jääminen olisi paras vaihtoehto. Hän kuitenkin pelkäsi, että Rurik sen vuoksi oppisi laiskaksi. Hän antoi Rurikille neuvoja opiskeluun:

*[- -] että hän aivan tarkasti ja huolellisesti lukisi joka-ainoan läksyn, jos kohta luulee ennestäänkin sen osaavan ja että hän varsin laskennossa koittaa saada oikiat perustukset.*¹⁹⁷

Lisäksi hän kehotti Rurikia pyytämään apua muilta oppilailta vaikeissa asioissa. Wäinö puolestaan oli päässyt luokalta, ja isä on sitä mieltä, että tämä olisikin tarpeeksi kypsä siirtymään neljännelle luokalle, jonka hän arvioi Wäinön suorittava vuodessa. Wolmaria hän kehotti jatkamaan venäjän opiskelua.¹⁹⁸

¹⁹³ Carl Gabriel Calamniuksen kirjeet Fredrik Wilhelm Calamniukselle 4.4.1844, 26.4.1844 ja 18.10.1844. Fredrik Wilhelminkin arkisto A:1 OMA.

¹⁹⁴ Sukutaulu 1260.

¹⁹⁵ August Benjamin Calamniuksen kirje pojilleen 15.7.1883. Wäinö Calamniuksen arkisto A:9 OMA.

¹⁹⁶ August Benjamin Calamniuksen kirje pojilleen 15.7.1883. Wäinö Calamniuksen arkisto A:9 OMA.

¹⁹⁷ August Benjamin Calamniuksen kirje pojilleen 8.9.1884. Wäinö Calamniuksen arkisto A:9 OMA.

¹⁹⁸ August Benjamin Calamniuksen kirje pojilleen 8.9.1884. Wäinö Calamniuksen arkisto A:9 OMA.

Perheen tyttöjen koulunkäynnistä ei kirjeissä löydy mainintaa, mutta kaikki kolme kuitenkin opiskelivat, Wilma ylioppilaaksi asti. Aina kävi Oulun ruotsalaista naistenkoulua sekä Alceniuksen käsityökoulua. Saimi puolestaan opiskeli Oulun tyttökoulussa ja kävi hänkin Alceniuksen käsityökoulun.¹⁹⁹

Tyttöjen korkeampi koulutus lisääntyi 1850-luvulta lähtien. Esimerkiksi Vaasaan ja Ouluun perustettiin tyttökoulut vuosina 1857 ja 1859. Tyttöille tuli helpompi pääsy yliopistoihin 1890-luvulla perustettujen yhteiskoulujen myötä. He kuitenkin joutuivat anomaan erivapautta sukupuolensa vuoksi päästäkseen yliopistoon vuoteen 1901 asti, joskin siitä oli tullut pelkkä muodollisuus 1890-luvun kuluessa. Vuonna 1901 naisia oli uusista ylioppilaista neljäsosa.²⁰⁰

Wäinönkin lapset aiheuttavat isälleen ajoittain harmaita hiuksia. Hän kirjoitti vuonna 1911, että 11-vuotias Aune ”ei nähtävästi tule menestymään lukurullalla”. Erityisesti matematiikka oli tälle vaikeaa. Wäinö oli huomannut, ettei Aune ”oikeastaan osaa juuri mitään”. Aunen perustaidot ja yleinen käsitys oli heikkoa. Wäinö myönsi itsekin aikoinaan olleensa huono matematiikassa, mutta ei missään tapauksessa yhtä huono kuin Aune. Enni puolestaan menestyi koulussa hieman paremmin. Reino on niin pieni, ettei hänestä voi sanoa vielä mitään.²⁰¹ Reinon arkistosta löytyvät lukukausitodistukset Oulun suomalaisen lyseon kuudennelta ja seitsemänneltä luokalta paljastavat, että Reino menestyi opinnoissa hyvin. Suurin osa numeroista on kahdeksikkoja, mutta joukkoon mahtuu myös muutama kuutonen, jotka kuitenkin nousevat seuraavana vuonna.²⁰²

Aunen huonon koulumenestyksen yhtenä syynä oli varmasti perheessä tapahtunut tragedia. Äidin kuolemasta oli kulunut vasta kolme vuotta eli Aunen koulutaival oli ollut tapahtuman aikaan vasta alussa. Hän olisi luultavasti tarvinnut erityistä tukea vanhemmilta, mutta Wäinö ei sitä pystynyt kaiken keskellä antamaan. Aunen koulunkäynti jäi vähäiseksi, sillä hän kävi vain viisi

¹⁹⁹ Sukutaulut 1262, 1276, 1277.

²⁰⁰ Leino-Kaukiainen & Heikkinen 2011, 26-27; Kaarninen 2011, 412.

²⁰¹ Wäinö Calamniuksen kirje Rurik Calamniukselle 4.11.1911. Rurik Calamiuksen arkisto A:9 OMA.

²⁰² Lukukausitodistukset 1920 ja 1921. Reino Kalajoen arkisto B:2 OMA.

luokkaa Oulun suomalaista yhteiskoulua.²⁰³ Enni kävi suomalaista yhteiskoulua sekä Oulussa että Turussa, jossa asui ilmeisesti tätinsä luona. Lisäksi hän kävi tyttökoulua Porvoossa.²⁰⁴ Irjan koulunkäynnistä ei löydy tietoa arkistoista, mutta jonkinlaisiin ongelmiin hän koulussa joutui. Wäinö ei kuitenkaan kerro tarkemmin asiasta. Totesi vain, että lasten pahat teot ovat vanhempien häpeä.²⁰⁵

Sirkan koulunkäynnistä selviää sukutauluista se, että hän kävi seitsemän luokkaa Oulun tyttölyseota.²⁰⁶ Atte puolestaan opiskeli yliopistossa ja hän saikin paljon neuvoja opiskelujaan varten. Ylioppilaaksi hän pääsi vuonna 1934 ja arkistosta löytyykin Reinon lähettämä onnittelukirje.²⁰⁷

Isoveli Reino antaakin useassa kirjeessä neuvoja opiskeluja varten. Myös Aten käsiala saa oman osansa ja Reino kehotti Attea ottamaan mallia Sirkalta.

*Jaa-jaa kyllä ne ovatkin harakanvarpaita nuo sinun kirjaimesi.*²⁰⁸

Tämä neuvo ei kuitenkaan tuottanut tulosta, sillä Aten käsiala oli jatkossakin vaikeasti luettavaa.

Latina tuotti Atelle vaikeuksia.

*[- -] toivomuksen että yhä edelleen ahkeroisit latinan kimpussa jotta saisit senkin pois edestäsi ja voisit valoisemmin mielin jatkaa opintojasi.*²⁰⁹

Samassa kirjeessä Reino antaa yleisestikin erittäin hyödyllisiä neuvoja opiskeluun. Hän kirjoitti, ettei Aten tulisi vain opetella asioita ulkoa, vaan pyrkiä oikeasti ymmärtämään lukemaansa, ymmärtämään miten ja miksi. ”Enemmän ajattelua vähemmän pänttäämistä.”²¹⁰

Vuonna 1938 oli gradun kirjoittamisen vuoro. Reino oli kehottanut Attea jättämään gradun teon kevääseen 1939, mutta Atte ei ollut kuunnellut neuvoa, vaan

²⁰³ Sukutaulu 1270.

²⁰⁴ Sukutaulu 1270.

²⁰⁵ Wäinö Calamniuksen kirje Rurik Calamniukselle 29.10.1916. Rurik Calamniuksen arkisto A:9 OMA.

²⁰⁶ Sukutaulu 1270.

²⁰⁷ Reino Kalajoen kirje Atte Kalajoelle 20.9.1934. Atte Kalajoen arkisto Ab:20 OMA.

²⁰⁸ Reino Kalajoen kirje Atte Kalajoelle 11.2.1935. Atte Kalajoen arkisto Ab:20 OMA.

²⁰⁹ Reino Kalajoen kirje Atte Kalajoelle 23.9.1937. Atte Kalajoen arkisto Ab:20 OMA.

²¹⁰ Reino Kalajoen kirje Atte Kalajoelle 23.9.1937. Atte Kalajoen arkisto Ab:20 OMA.

alkanut tehdä sitä kiireellä syksyllä. Tästä seurasi se, että hän antoi itsestään huonon kuvan professorille. Reinon mielestä Aten täytyisi nyt kirjoittaa koko gradu uudestaan alusta alkaen, vaikka Aten mukaan kyse onkin vain ”viimeistelystä”. Reinosta Atte oli turhan optimistinen eikä suhtautunut asiaan tarpeeksi vakavasti. Atte sai myös neuvoja lopputentin läpäisyä varten.²¹¹

Äiti Helny ei kirjeissään erityisesti puutu Aten opiskeluihin eikä anna opiskeleluneuvoja kovinkaan paljon. Saksan opiskelussa hän kehotti Attea ottamaan selvää kielen opettajasta, jotta Atte saisi siinä ajoissa apua. Lisäksi hän toivoi Atelle menestystä tentteihin ja jännittää Aten menestyksen puolesta.²¹²

Aten yleinen koulumenestys ei ollut erityisen mairitteleva. Todistuksia koristaa jo ensimmäisestä luokasta lähtien useampi viitonon eivätkä ylioppilastutkinnon arvosanat ole sen parempia. Suomen- ja ruotsinkielessä arvosanana oli *cum laude approbatur* ja saksan kielessä, reaalikokeessa sekä matematiikassa todistusta koristaa *approbatur*. Kandidaatin tutkintotodistuksessa kuitenkin on kaksi *laudaturia* kotimaisessa kirjallisuudessa ja sosiologiassa. Yleisen valtio-opin ja finanssiopin arvosanat puolestaan ovat molemmat *approbatureita*.²¹³ Aten mielenkiinto ja into koulunkäyntiä kohtaan eivät tunnu erityisen korkealta, mistä ehkä osaltaan kertoo kuudennen luokan ainekirjoitusvihkon kanteen jälkikäteen kirjoitettu kommentti ”on kyllä aika karmeita muistoja”²¹⁴

²¹¹ Reino Kalajoen kirje Atte Kalajoelle 7.1.1939. Atte Kalajoen arkisto Ab:20 OMA.

²¹² Helny Calamniuksen kirjeet Atte Kalajoelle 16/17.2 ja 11.5.1938. Atte Kalajoen arkisto Ab:14 OMA.

²¹³ Koulu- ja kurssitodistukset. Atte Kalajoen arkisto I:1 OMA.

²¹⁴ Koulunkäyntiin liittyvät muistikirjat. Atte Kalajoen arkisto J:1 OMA.

3.3 Sota-ajan tuntemuksia

[- -] ei ole ajat niin kuin ennen.²¹⁵

Sota-ajan kirjeitä löytyy pääosin talvi- ja jatkosodan ajalta. Ensimmäinen maailmansota näkyy kirjeissä hieman, mutta se ei koskettanut yhtä läheltä kuin toinen maailmansota, joka tuli lähes kotiovelle asti. Vuonna 1914 muun muassa Olivia ja Wäinö pohtivat kirjeissään vasta alkanutta sotaa.²¹⁶ Ensimmäisen maailmansodan lopulla ruokapula saavutti myös Suomen ja vaikutti ihmisten elämään. Ruokapulasta löytyykin kirjeistä useita mainintoja.²¹⁷ Vuoden 1918 sisällissotaa ei kirjeissä käsitellä ollenkaan, mikä johtuu siitä, että siltä vuodelta ei arkistoissa ole kuin yksi, kaksi kirjettä.

Kirjeitä kirjoitettiin talvi- ja jatkosodan aikana poikkeuksellisen paljon. Se olikin paras kommunikointikeino läheisten kesken, sillä sotilaiden lomat olivat lyhyitä ja puhelimen käyttö oli rintamaolosuhteissa vaikeaa. Koko kansa kirjoitti kirjeitä, joten kirjekokoelmia on säilynyt kaikista kansanosista. Osa kokoelmista on suppeampia ja osa täydellisempiä.²¹⁸ Calamniusten sota-ajan kirjekokoelma kuuluu suppeisiin kokoelmiin. Se ei sisällä ollenkaan täydellistä kirjeenvaihtoa, ja esimerkiksi rintamalla olleen Aten kirjeitä ei arkistossa ole.

Kenttäpostijärjestelmä luotiin jatkosodan aikana, jotta olisi mahdollista valvoa kirjeiden sisältö (sotasensuuri). Kenttäposti oli tavallista postia halvempaa, jotta kaikilla olisi mahdollisuus pitää yhteyttä läheistensä kanssa. Kirjeiden kirjoittamisen tärkeys nähtiin valtiotasolla ja ihmisiä kannustettiin kirjoittamaan kirjeitä, sillä se pitäisi yllä mielialaa. Oli tärkeää, että kirjeet olivat iloisia ja kannus-

²¹⁵ Helny Calamniuksen kirje Atte Kalajoelle 14.5.1941. Atte Kalajoen arkisto Ad:4 OMA.

²¹⁶ Olivia Calamniuksen kirje Rurik Calamniukselle 11.9.1914 ja Wäinö Calamniuksen kirje Rurik Calamniukselle 22.8.1914. Rurik Calamniuksen arkisto A:8 ja A:9 OMA.

²¹⁷ Mm. Wolmari Calamniuksen kirje Rurik Calamniukselle 23.6.1917, Wäinö Calamniuksen kirjeet Rurik Calamniukselle 7.1.1917 ja 18.2.1917. Rurik Calamniuksen arkisto A:5 ja A:9 OMA; Wolmari Calamniuksen kirje Cecilia Calamniukselle 29.1.1916. Septimia Cecilia Catharina Calamniuksen arkisto A:3 OMA; Saimi Calamniuksen kirje Wäinö Calamniukselle 21.2.1919. Wäinö Calamniuksen arkisto A:11 OMA.

²¹⁸ Hagelstam 2011, 300, 304–305.

tavia, ja ohjeita oikeanlaisten kirjeiden kirjoittamiseen annettiin esimerkiksi lehdissä.²¹⁹

Talvisota oli järkytys. Miehet joutuivat rintamalle ja kotiväellä oli heistä kova huoli. Kuolema ja sen uhka oli varmasti monella mielessä.

[- -] toivo sinäkin, että Reino tulee takaisin. Koetan uskoa, että hän tulee.²²⁰

Jos sodan alku oli ihmisille järkytys, oli eräänlainen järkytys myös sen loppuminen. Rauhan tulo oli mullistava ja sitä ei oltu osattu odottaa. Helny kirjoittaa Atelle vielä kaksi päivää ennen rauhaa sanoen, että kaikki on nyt Jumalan hallussa.²²¹ Aten sisko Aune kirjoitti itkeneensä paljon. Hän kirjoitti myös muiden tunnelmista ja oli huolissaan rintamalla olleista miehistä.

En oikein uskalla ajatella miltä tuntuu pojista, mutta epäilen, että vain hyvä kuri pelastaa tilanteen. Me siviilit kuitenkin tiedämme niin perin vähän. Sairaalassa ei kukaan ollut uskonut että se oli totta – ja sitten oli ollut aivan kuolemanhiljaista koko sen päivän.²²²

Kotirintaman käsitys rintaman todellisuudesta on vajavainen, kuten Aune kirjeessään toteaa. Joskus käsitys oli jopa ihanteellinen.²²³

Sodan aikana ikkunat oli täytynyt peittää mustilla papereilla, jotteivat vihollisen lentokoneet olisi nähneet valoa ikkunoista ja siten osanneet pommittaa asuintaloja. Kun papereita ei enää tarvittu rauhan tultua, tuntui pelottavalta pitää tulta ikkunoiden ollessa paljaina.²²⁴

Talvisota vaikutti myös loppumisensa jälkeen. Helny toimi Oulun Lottayhdistyksessä ja kävi lottana surujuhlassa sankarihaudoilla talvisodan jälkeisenä huhtikuuna. Hän kuvaili tapahtumaa kauniiksi. Sota koitui monen kuolemaksi

²¹⁹ Hagelstam 2011, 300, 304–305.

²²⁰ Ilma Kalajoen kirje Atte Kalajoelle 17.12.1939. Atte Kalajoen arkisto Ad:16 OMA.

²²¹ Helny Calamniuksen kirje Atte Kalajoelle 11.3.1940. Atte Kalajoen arkisto Ad:4 OMA.

²²² Aune Klinthen kirje Atte Kalajoelle 18.3.1940. Atte Kalajoen arkisto Ad:27 OMA.

²²³ Tepora 2015, 15.

²²⁴ Helny Calamniuksen kirje Atte Kalajoelle pääsiäisenä 1940. Atte Kalajoen arkisto Ad:4 OMA.

ja useat haavoittuivat. Helny, jälleen lotan ominaisuudessa, kävi juhannuksen tienoilla sairaalassa ja kertoi vieneensä potilaille tupakkaa, makeisia ja keksejä.²²⁵

Jatkosota toi pitkittyessään muitakin hankaluuksia arkeen, enää ei ollut pelkäämään pelkoa läheisistä ja omasta hengestä ja tulevaisuudesta. Tavaroista alkoi olla pula. Helny kertoi keväällä 1942 kankaiden olevan lopussa kaupoista. ”[- -] pitää ruveta jonottamaan sitäkin” hän kirjoitti Atelle. Atte avioitui Mirja Hyvösen kanssa kesällä 1942 ja hääjärjestelyt tuottivat Helnylle päänvaivaa. Tarjottavien saatavuuden kanssa oli ongelmia, ja hän toivoikin, että omaisia ei juhliin tulisi kovin paljon, sillä ”[- -] ruoka ja asuminen tuottavat hankaluutta”.²²⁶ Häät pidettiin, mutta vierasmäärästä ei ole tietoa eikä siitä, riittikö kaikille tarjottavaa.

Äidille oli varmasti kova paikka se, että oma poika joutui sotaan. Huoli on varmasti ollut suurta, mutta se ei kuitenkaan erityisesti tule esiin kirjeissä. Yhdessä kirjeessä hän käski Aten olla varovainen ja useimmiten hän toivoi, että Atella olisi aikaa kirjoittaa tai käydä kotona.

*[- -] vaan sota kun on – niin ei mene kaikki omien ajatusten
mukaan.*

Syksyllä 1944 Atte oli päässyt paikkaan, jossa on paljon tuttuja eikä Aten tarvinnut asua korsussa, vaan hän sai asua oikeassa talossa. Helny oli tästä tyytyväinen.²²⁷

Kirjeissä on nähtävissä pieniä eroja siinä, miten sodasta kirjoitetaan. Nuoret kirjoittavat asiasta huolettomammin kuin vanhat. Sirkka kirjoitti pitkästi Oulun pommituksesta keväällä 1942. ”Mahtoi tuntua ilkeältä”, hän kommentoi. Itse hän oli silloin Kemissä, jossa myös oli ollut useampana yönä ilmahälytyksiä. ”Joten on meitäkin vähän muistettu”. Hän oli ystävineen katsellut ikkunasta

²²⁵ Helny Calamniuksen kirjeet Atte Kalajoelle 21.4.1940 ja 25.6.1940. Atte Kalajoen arkisto Ad:4 OMA.

²²⁶ Helny Calamniuksen kirjeet 5.3.1942 ja 14.5.1942. Atte Kalajoen arkisto Ad:4 OMA.

²²⁷ Helny Calamniuksen kirjeet Atte Kalajoelle 19.2.1942, 18.8.1944, 21.9.1944 ja 7.10.1944. Atte Kalajoen arkisto Ad:4 OMA.

kuinka ”omat (eli saks.) koneet lensivät kauniine valoineen edestakaisin”. Kesällä 1942 Reino oli kotona vaimonsa Ilman luona, se on Sirkan mielestä ”erittäin hauska” asia.²²⁸

Vanhemmat sukulaiset kirjoittavat asiasta vakavammin.

*Saa nähdä saammeko enään kokoontua P:niemelle rauhan tultua, montako ja ketkä. Elämämme on hiushengen varassa.*²²⁹

Enny sääli sotilaita kovan pakkasen vuoksi ja Helny kirjoitti, että on vaikea keskittyä mihinkään, ja että täytyy vain olla rauhassa ja ottaa päivän kerrallaan. Wilma toivoi tulevaisuuden olevan valoisa ja rauhan oikeudenmukainen. Oikeudenmukaista rauhaa hän painotti kummassakin säilyneessä kirjeessään.²³⁰

Sodan loppumista toivoivat silti kaiken ikäiset, vaikka ajoittain se tuntui epätoelliselta toiveelta.

*Ja loppukoon pian sotakin, että jäljellä olevat ehyet kodit vielä ehtisivät nauttia nuoresta ja vanhastakin kodistaan!*²³¹

*Mutta sanoppas onko ensi joulunakin vielä sota? Kuinka kauan me oikeastaan aijomme sotia? Koko loppuelämäämekö?*²³²

Kaiken kaikkiaan sodasta kirjoitetaan hyvin vähän. Kirjeet sisältävät enimmäkseen kuvauksia arkipäivän elämästä. Saman on huomannut Sonja Hagelstam tutkiessaan jatkosodan aikaista kirjeenvaihtoa. Arkipäivän asioista kirjoittaminen luo yhteyden kotiväen ja rintamalla olevan välille. Tavallisten asioiden käsittely lieventää sodasta syntyvää jatkumattomuuden tuntemusta. Rintamalla tapahtuneesta väkivallasta ja kuolemasta sotilaat kirjoittivat hyvin harvoin. Syynä tähän voi olla sotasensuuri, mutta se ei yksin selitä koko asiaa. Kotiväkeä ei haluttu huolestuttaa ja toisaalta koska rintaman todellisuus oli kotirintamalle

²²⁸ Sirkka Kalajoen kirjeet Atte Kalajoelle 21.7.1942 ja 24.4.1942. Atte Kalajoen arkisto Ad:20 OMA.

²²⁹ Aina Calamniuksen kirje Atte Kalajoelle 11.4.1943. Atte Kalajoen arkisto Ad:2 OMA.

²³⁰ Enny Calamniuksen kirje Atte Kalajoelle 11.1.1942, Helny Calamniuksen kirje Atte Kalajoelle 21.9.1944, Wilma Reinilän kirjeet Atte Kalajoelle 10.1.1942 ja 31.5.1943. Atte Kalajoen arkisto Ad:3, Ad:4 ja Ad:42 OMA.

²³¹ Aina Calamniuksen kirje Atte Kalajoelle 9.7.1943. Atte Kalajoen arkisto Ad:2 OMA.

²³² Irja Kalajoen kirje Atte Kalajoelle 7.2.1943. Atte Kalajoen arkisto Ad:17 OMA.

usein tuntematon, olisi siitä kirjoittaminen voinut aiheuttaa etäisyyttä ja väärinymmärryksiä ihmisten välille.²³³ Tuomas Teporan mukaan yhteydenpidossa oltiin yleisesti luottavaisia ja toiveikkaita. Lisäksi rintamalta lähetettyjen kirjeiden tarkoituksena oli rohkaista kotirintamaa.²³⁴

²³³ Hagelstam 2006, 224–226.

²³⁴ Tepora 2015, 159–160.

Loppulause

Yksityisarkistot tuovat ihmisten arkielämästä esiin sellaisia välähdyksiä, joita on esimerkiksi viranomaisarkistoista turha etsiä. Yksityisarkistot kuvaavat arkielämän tapahtumia ja ihmisten suhtautumista niihin, ne kertovat ihmisten tunteista, niin hyvistä kuin pahoistakin, ja kuvastavat yhteiskunnallisten muutosten vaikutusta tavallisen ihmisen elämässä. Nämä seikat tekevät yksityisarkistoista niin tärkeitä historiantutkimukselle.

Tarkastelin Calamnius-suvun arkistoja ensin arkistollisesta ja sen jälkeen historiallisesta näkökulmasta. Keskityin erityisesti kirjeisiin, jotka olivatkin työn päälähteitä. Kirjeet olivat suurimmaksi osaksi yksittäisiä kirjeitä eli varsinaista kirjeenvaihtoa ei ollut säilynyt. Tämä ei kuitenkaan ollut ongelma, sillä kirjeitä oli paljon ja niistä oli mahdollista löytää kokonaisuuksia, jotka näkyvät luvuissa 2 ja 3. Calamnius-suvun arkistojen voi sanoa olevan tyypillisiä henkilöarkistoja. Ne sisältävät pääosin kirjeitä, ovat kooltaan suhteellisen pieniä, eikä ole nähtävissä, että aineistoa olisi järjestelmällisesti säilytetty. Aten arkisto on tosin poikkeus, sillä se on hyvin suuri ja siinä on nähtävissä järjestelmällistä säilyttämisstrategiaa.

Ihmissuhteet olivat tutkimukseni yksi mielenkiintoisista pääteemoista, ja jota käsittelin luvussa 2. Ilmarin suhteet sisaruksiinsa näyttäytyivät vaikeana. Heillä oli paljon erimielisyyksiä johtuen pääosin erilaisesta maailmankatsomuksesta. Erimielisyyksistä huolimatta he loppujen lopuksi kokivat kuitenkin olevansa samaa perhettä ja auttoivat toinen toisiaan. Tukea sisarukset osoittivat myös Wäinölle tämän aviokriisin keskellä. Myrskyistä avioliittoa Allin kanssa seurasi harmonisempi yhteiselo Helnyn kanssa. Rakkautta ja pettymyksiä kokivat myös muut suvun jäsenet. Olivia pysyi naimattomana koko ikänsä pettymykseen johtaneen rakkaussuhteen jälkeen. Saimi puolestaan menetti rakkaan aviomiehensä vain muutaman avioliittovuoden jälkeen. Atte koki rakkaudessa sekä surua että iloa. Nuoruudenrakastettu kuoli sairauteen, mutta uusi rakkaus toi valoa elämään ja kestitkin koko loppu elämän ajan.

Arkielämään oman mausteensa toivat kieliä sekä koulunkäynti ja opiskelu. Calamniukset eivät olleet tiukkoja kielitaistelijoita, sillä he olivat jo sukupolvien ajan asuneet suomenkielisillä alueilla, mikä varmasti vaikutti siihen, että monet heistä halusivat edistää suomen kielen asemaa. Suku oli pitkään kaksikielinen ja monet kirjoittivat sujuvasti molemmilla kielillä, joskin suomesta alkoi muodostua ajan mittaan pääkieli. Sivistyssukuun kuuluminen tarkoitti sen miespuolisille jäsenille itsestään selvästi korkeaa koulutusta. Koulunkäynti ja opiskelu nähtiinkin tärkeänä. Vanhemmat kannustivat lapsiaan opiskelemaan ja olivat huolissaan näiden ajoittain huonosta koulumenestyksestä. Ajan myötä suvun tytötkin kouluttautuivat pitkälle ja hankkivat näin itselleen ammatin. Tässä Calamniukset seurasivat yleistä yhteiskunnallista kehitystä, jossa naiset tulivat entistä enemmän mukaan yhteiskunnan toimintaan.

Sota kosketti koko sukua, joutuivathan Atte ja Reino nuorina miehinä rintamalle. Peloista, itsensä ja toisten puolesta, ei kuitenkaan kirjeissä paljon mainittu, mikä oli tyypillistä sota-ajan kirjeissä. Tärkeää oli kertoa arkipäivän asioista, jotta yhteys kotirintaman ja rintaman välillä säilyisi normaalina sotilaiden eläessä hyvin erilaisessa todellisuudessa kotiväkeen verrattuna.

Suvun elämään vielä syvällisemmin voisi päästä tutkimalla Suomalaisen kirjallisuuden seuran kirjallisuusarkistossa säilytettäviä suuria suvun jäsenten arkistoja. Ne toisivat varmasti lisää tietoa tässä tutkimuksessa jo esiin tulleisiin asioihin. Arkistojen avulla voisi tutkia vielä monia muitakin asioita, kuten esimerkiksi suhtautumista politiikkaan ja muihin yhteiskunnallisiin asioihin. Myös työssäkäynti ja siihen liittyvät tunteet ja työn kuvaukset olisivat mielenkiintoinen tutkimuskohde.

Lähteet ja tutkimuskirjallisuus

I Painamattomat lähteet

OULUN MAAKUNTA-ARKISTO (OMA)

Calamniana- kokoelma

August Benjamin Calamniuksen arkisto

Carl Gabriel Calamniuksen arkisto

Fredrik Wilhelm Calamniuksen arkisto

Helny Calamniuksen arkisto

Hilda Calamniuksen arkisto

Johan Wiktor Calamniuksen arkisto

Olivia Calamniuksen arkisto

Rurik Calamniuksen arkisto

Saimi Calamniuksen arkisto

Septimia Cecilia Catharina Calamniuksen arkisto

Wäinö Calamniuksen arkisto

Atte Bernhard Carolus Kalajoen arkisto

Reino Kalajoen arkisto

Ilmari Kiannon arkisto

Sirkka Kyöstilän arkisto

Arkistolaitoksen Astia-verkkopalvelu. <https://astia.narc.fi/astiaUi/>

Valtakunnallinen yksityisarkistorekisteri. <http://www.narc.fi/cgi-bin/db2www/yarek.mac/input> Luettu 21.1.2015.

II Painetut lähteet

1. Lähde- ja asiakirjajulkiasut

Arkistolaki 23.9.1994/831.

Yksityisarkistolakityöryhmän muistio 23.1.2015

<http://www.minedu.fi/export/sites/default/OPM/Julkaisut/2015/liitteet/tr04.pdf?lang=fi> Luettu 5.2.2015.

2. Sanoma- ja aikakauslehdistö

Kaiku 21.4.1883, 3.6.1908, 28.12.1908, 29.1.1909

Kaleva 26.1.1909

Kansan Tahto 2.6.1908

Tornion lehti 3.6.1908

Raahen sanomat 30.1.1909

3. Lähdekirjallisuus

Arkistolaitoksen aineisto. Kansallisarkisto.

<http://www.arkisto.fi/fi/aineistot/arkistolaitoksen-aineistot/aineistot-ja-niiden-kaytto-5> Luettu 20.1.2015.

Heikkinen, Jalo 1986: *Turjanlinna. Kadonnutta etsimässä*. Kustannusosakeyhtiö Otava. Helsinki

Henkilöarkistojen järjestäminen. Kansallisarkiston yksityisarkistoyksikön suositus 8.1.1996.

<http://www.arkisto.fi/uploads/normit/yksityiset/henkarkjarj.pdf> Luettu 30.1.2015.

Kianto, Ilmari 1928: *Papin poika*. Kustannusosakeyhtiö Otava. Helsinki.

Kianto, Ilmari 1980: *Salainen päiväkirjani*. Kustannusosakeyhtiö Otava. Helsinki.

Kianto, Uolevi 1967: *Saat kertoa kaiken...*. Kustannusosakeyhtiö Otava. Helsinki

Näkökulmia arkistosta – blogi. Arkistolaitos.

<http://nakokulmiaarkistosta.blogspot.fi/> Luettu 28.1.2015.

Palvelut yksityisarkistojen luovuttajille. Arkistolaitos.

<http://www.arkisto.fi/fi/palvelut/yksityisarkistojen-luovutus> Luettu 20.1.2015.

Suomalaisen kirjallisuuden seuran kirjallisuusarkisto. Yleisluettelot. Henkilöarkistot. <http://www.finlit.fi/fi/arkisto-ja-kirjastopalvelut/kokoelmat-ja-tiedonlahteet/kirjallisuus-ja-kulttuurihistorialliset-6#.VOCvLC4-7p9> Luettu 20.1.2015.

Sukutaulut 1239 – 1257. <http://www.annelikotisaari.net/gabrielb1.htm#index> Luettu 15.11.2015.

Yksityisarkistojen seulontaohje 27.1.2011.

http://www.arkisto.fi/uploads/normit/valtionhallinto/maarayksetjaohjeet/Yksityisarkistojen_seulontaohje.pdf Luettu 20.1.2015.

III Sanakirjat ja hakuteokset

Arkistolaitoksen Arkistowiki.

http://wiki.narc.fi/arkistowiki/index.php/Sanasto_etusivu. Viimeksi muutettu 28.6.2013. Luettu 14.1.2015.

Papiksi vihityt Kuopion–Oulun hiippakunnassa 1851–1939. Kansallisbiografia, Suomalaisen kirjallisuuden seura.

<http://www.kansallisbiografia.fi/paimenmuisto/?p=16> Luettu 13.9.2015.

Ylioppilasmatrikkeli 1853–1899.

<http://www.helsinki.fi/ylioppilasmatrikkeli/1853-1899/> Luettu 13.9.2015.

IV Tutkimuskirjallisuus

Arkistolaitos. <http://www.arkisto.fi/fi/arkistolaitos> Luettu 14.12.2015.

Eiranan, Reetta 2012: *Ihanteen varjossa. Jeanette Snellman ja filosofin vaatimukset.*

Historian pro gradu - tutkielma, Tampereen yliopisto.

Elomaa, Hanna 2006: *Idylliä etsimässä. Identifikaatiot ja itseymmärrys tammisaarelaisessa sivistyneistöperheessä 1880-luvulta 1930-luvulle.* Turun yliopisto, Turku.

Hagelstam, Sonja 2006: "Lähellä ja kaukana. Parisuhteen ylläpitäminen rintaman ja kotirintaman välisessä kirjeenvaihdossa." *Ihminen sodassa.* s. 213-228.

Toimittaneet Tiina Kinnunen ja Ville Kivimäki. Minerva kustannus Oy, Helsinki, Jyväskylä.

Hagelstam, Sonja 2011: "Rakas sotilaani! Kirjeiden kirjoittaminen jatkosodan poikkeusoloissa." *Kirjeet ja historiantutkimus.* s. 299-328. Toimittaneet Maarit Leskelä-Kärki, Anu Lahtinen ja Kirsi Vainio-Korhonen.

Suomalaisen kirjallisuuden seura, Helsinki.

Haldórsdóttir, Elra Hulda 2014: "Elämä kirjeissä: miten representoida jo representoitua elämää." *Historiallinen elämä. Biografia ja historiantutkimus.* s. 172-185.

Toimittaneet Heini Hakosalo, Seija Jalagin, Marianne Junila ja Heidi Kurvinen. Suomalaisen kirjallisuuden seura, Helsinki.

Häggman, Kai 1994: *Perheen vuosisata. Perheen ihanne ja sivistyneistön elämäntapa 1800-luvun Suomessa.* Suomen historiallinen seura, Helsinki.

Joutsivuo, Timo 2010: "Papeiksi ja virkamiehiksi". *Huoneentaulun maailma. Kasvatus ja koulutus Suomessa keskiajalta 1860-luvulle*. s. 112–183. Toimittaneet Jussi Hanska ja Kirsi Vainio-Korhonen. Suomalaisen kirjallisuuden seura, Helsinki.

Kaarninen, Mervi 2011: "Oppikoulu yhteiskunnan rakentajana". *Valistus ja koulun penkki. Kasvatus ja koulutus Suomessa 1860-luvulta 1960-luvulle*. s. 405–429. Toimittaneet Anja Heikkinen ja Pirkko Leino-Kaukiainen. Suomalaisen kirjallisuuden seura, Helsinki.

Kaihovaara, Pirjo 2005: "Henkilöarkistot – muistoja vai dokumentteja?". *Elämää arkistossa: Kansan arkisto 60 vuotta*. s. 61–75. Toimittanut Marja Jalkanen. Yhteiskunnallinen arkistosäätiö, Helsinki.

Korhonen, Teppo 2003: "Maalta kaupunkeihin ja taajamiin". *Suomen kulttuurihistoria 3. Oma maa ja maailma*. s. 208–213. Toimittaneet Anja Kervanto-Nevanlinna ja Laura Kolbe. Otavan kirjapaino Oy, Keuruu.

Korhonen, Teppo 2003: "Perhe käymistilassa". *Suomen kulttuurihistoria 3. Oma maa ja maailma*. s. 214–218. Toimittaneet Anja Kervanto-Nevanlinna ja Laura Kolbe. Otavan kirjapaino Oy, Keuruu.

Lahtinen, Anu & Leskelä-Kärki, Maarit & Vainio-Korhonen, Kirsi & Vehkalahti Kaisa 2011: "Kirjeiden uusi tuleminen". *Kirjeet ja historiantutkimus*. s.9-27. Toimittaneet Maarit Leskelä-Kärki, Anu Lahtinen, Kirsi Vainio Korhonen. Suomalaisen kirjallisuuden seura, Helsinki.

Leino-Kaukiainen, Pirkko & Heikkinen, Anja 2011: "Yhteiskunta ja koulutus". *Valistus ja koulun penkki. Kasvatus ja koulutus Suomessa 1860-luvulta 1960-luvulle*. s. 16-36. Toimittaneet Anja Heikkinen ja Pirkko Leino-Kaukiainen. Suomalaisen kirjallisuuden seura, Helsinki.

Leskelä-Kärki, Maarit 2006: *Kirjoittaen maailmassa. Krohnin sisaret ja kirjallinen elämä*. Suomalaisen kirjallisuuden seura, Helsinki.

Lomu, Heli 2013: *Toisten hyväksi ja parhaaksi: lestadiolaisen papin rouvan Jenny Virkkulan elämä (1860–1896)*. Historian pro gradu – tutkielma, Oulun yliopisto.

Lybeck, Jari et al 2006: *Arkistot yhteiskunnan toimiva muisti. Asiakirjahallinnon ja arkistotoimen oppikirja*. Arkistolaitos, Helsinki.

Marttinen, Eero 2010: *Ilmari Kianto. Korpikirjailijan elämä*. Ajatus kirjat, Helsinki.

Murtorinne, Eino 1992: *Suomen kirkon historia 3. Autonomian kausi 1809-1899*. WSOY, Porvoo.

Murtorinne, Eino 1995: *Suomen kirkon historia 4. Sortovuosista nykypäiviin 1900-1990*. WSOY, Porvoo.

Myllyniemi, Seppo 1994: "Suomen arkistolaitoksen vaiheet ja nykyinen rakenne". *Suomen historian asiakirjalähteet*. WSOY, Porvoo.

Nevala, Marja-Liisa 2001: *Kianto, Ilmari (1874 - 1970)*. Kansallisbiografia, Suomalaisen kirjallisuuden seura.

<http://www.kansallisbiografia.fi/kb/artikkeli/2871/> Luettu 27.1.2015.

Plamper, Jan 2015 (2012): *The history of emotions. An introduction*. Alkuteos *Geschichte und Gefühl. Grundlagen der Emotionsgeschichte*. Käänt. Keith Tribe. Oxford university press, New York.

Pääkkönen, Irmeli 2008: *J. V. Calamniuksen toiminta arkeologian alalla*. Pro gradu -työ : Oulun yliopisto, humanistinen tiedekunta, taideaineiden ja antropologian laitos, yleinen arkeologia.

Ramsay, Alexandra 2003: "Kansa ja sen kaksi kieltä". *Suomen kulttuurihistoria 3. Oma maa ja maailma*. s. 144-153. Toimittaneet Anja Kervanto-Nevanlinna ja Laura Kolbe. Kustannusosakeyhtiö Tammi, Helsinki.

Ruutu, Martti 1980: "Kulttuurikehityksen yleislinjat". *Suomen kulttuurihistoria II*. s. 65-134. Toimittaneet Päiviö Tommila, Aimo Reitala, Veikko Kallio. WSOY, Porvoo.

Tepora, Tuomas 2015: *Sodan henki – kaunis ja ruma. Talvisota*. WSOY, Helsinki.

Tarkiainen, Kari 2012: *Porthan, Henrik Gabriel (1739 - 1804)*. Kansallisbiografia, Suomalaisen kirjallisuuden seura.

<http://www.kansallisbiografia.fi/kb/artikkeli/2599/> Luettu 1.11.2015.

Vainio-Korhonen, Kirsi & Lahtinen Anu 2015: *Lemmen ilot. Sydämen salat. Suomalaisen rakkauden historiaa*. WSOY, Helsinki.

Vatka, Miia 2005: *Suomalaisten salatut elämät. Päiväkirjojen ominaispiirteiden tarkastelua*. Suomalaisen kirjallisuuden seura, Helsinki.

Liitteet

Liite 1: Luettelo keskeisten Calamnius-suvun jäsenten perheistä. Kuolinvuodet on merkitty, mikäli tieto on löytynyt. Henkilöiden, joiden arkistoja on tässä tutkimuksessa käytetty, nimet on mustattu.

Carl Gabriel 1790–1866 & Sofia 1807–1851 (vihitty 1825)

heidän lapsensa:

Fredrik Wilhelm 1826–1863

Agnes 1827–1888

Carl Alfred 1829

Hilda 1830–1845

Frans 1832–1894

August Benjamin 1834–1915 & Cecilia 1842–1924 (vihitty 1863)

Peter 1836–1878

Johan Wiktor 1838–1891

Axel 1840–1841

Otto 1842–1871

Olivia 1844–1916

Hilda 1846–1909

August Benjaminin ja Cecilian lapset:

Edvin 1864

Wolmar 1866

Aina 1868

Wäinö 1870-1934 & Alli 1881-1908 (vihitty 1899) & Helny 1879-1951 (vihitty 1911)

Rurik 1872-1921

Ilmari 1874-1970

Saimi 1876-1944 & Kalle 1878-1908 (vihitty 1904)

Vilma 1880

Wäinön ja Allin lapset:

Aune 1900

Enny 1902

Reino 1904-1983

Irja 1906

Wäinön ja Helnyn lapset:

Atte 1914-2004

Sirkka 1916-1990